

SZKÜLLA VAGY KHARÜBDISZ? – A SZOCIÁLIS CÉLÚ CIVIL-NONPROFIT SZERVEZTEK ÉS ÖNKÉNTESEIK JELLEMZŐI AZ 1994 ÉS 2024 KÖZÖTTI NONPROFIT STATISZTIKAI ADATOK ALAPJÁN¹

BARTAL ANNA MÁRIA² – SEBESTÉNY ISTVÁN³

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2026.3.3-40>

Absztrakt

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek az elmúlt három évtizedben vitathatatlan szerepet töltek be – a közfeladatok, szolgáltatások és az érdekérvényesítés felvállalásával – nemcsak a nonprofit szektor, hanem szociálpolitika alakításában is. Tanulmányunk a szociális célú civil-nonprofit szervezetek és önkénteseik sajátosságait elemzi az 1994 és 2024 közötti nonprofit statisztikai adatok alapján. Elméleti keretként abból indultunk ki, hogy a magyar szociálpolitikát és jóléti rendszert az elmúlt harminc évben két paradigma határozta meg a „koraszülött” állam és a munkalapú társadalom paradigmája. Az elemzés során arra keressük a választ, hogy e két paradigmában milyen szerepe, feladatellátási lehetősége volt a nonprofit szektornak, jelesül pedig a szociális civil-nonprofit szervezeteknek. Ennek érdekében áttekintettük azt is, hogy a szociálpolitikára és a nonprofit szektorra vonatkozó szabályozások milyen törvényi lehetőséget és felelősséget jelöltek ki a szektorok közötti együttműködésnek. Ennek alapján úgy látjuk, hogy 2010-ig egy jóléti pluralista modellben a szociális célú civil-nonprofit szervezetek gyenge gazdasági erejük miatt a szociális közfeladatok átvállalásában alig, míg a közszolgáltatások terén is csak kiegészítő vagy korrektív formában tudtak részt venni. Ez a „szerepkör” is hozzájárult ahhoz, hogy a szociális nonprofit szervezetek egyre inkább függővé váltak az állami és önkormányzati támogatásoktól. A munkalapú társadalom korszakában inkább egy sajátos, államilag vezérelt jólétmix modell valósult meg a négy szektor kapcsolatában és ahol a szektorok közötti strukturális feladatmegosztás volt jellemző. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek szektorális kötődésére állam- versus civil- versus gazdaság- versus egyház-közel differenciálódás jellemző, ami gazdasági erejükre, foglalkoztatási potenciáljukra és bevételszerkezetükre is rányomja a bélyeget. A magyar szociális célú civil-nonprofit szervezeteket strukturálisan az alapítványok, a városi, illetve többcélú általános tevékenységű szervezetek dominálják. Továbbá, az alszektor professzionalizálódását mutatja, hogy a számított főállású

¹ A címválasztással Kuti Éva 1992-ben megjelent „*Scylla and Charybdis in the Hungarian nonprofit sector*” című tanulmányára utalunk. Az írás elsők között adott elemzést a Magyarországon kialakuló nonprofit szektorról nemzetközi szinten.

²Bartal Anna Mária (PhD), szociálpolitikus-szociológus, az Önkéntes Szemle főszerkesztője.

³Sebestény István (PhD), közgazdász-szociológus, statisztikus, senior elemző, Központi Statisztikai Hivatal.

foglalkoztatottak (FTE) trendje meredekebben emelkedett a vizsgált időszakban, mint a számított önkéntes főfoglalkozásúaké (VOL-FTE)

Kulcsszavak: szociális célú nonprofit szervezetek, jóléti pluralizmus, jólét mix, „korszületett” jóléti állam, munkalapú társadalom

Scylla or Charybdis? – Characteristics of social nonprofit organizations and their volunteers based on nonprofit statistical data (1994–2024)

Anna Mária Bartal – István Sebestény

Abstract

Social civil society and nonprofit organizations have played an indisputable role over the past three decades—by undertaking public tasks, providing services, and engaging in advocacy—not only in shaping the nonprofit sector, but also social policy itself. Our study analyzes the characteristics of these organizations and their volunteers, drawing on nonprofit statistical data from 1994 to 2024. As a theoretical framework, we assume that the Hungarian social policy and welfare system have been shaped by two main paradigms over the past thirty years: the "premature welfare state" and the "work-based society." This analysis seeks to explore the specific roles and opportunities for service delivery available to the nonprofit sector—and social nonprofit organizations in particular—within these two paradigms. To this end, we review the legal frameworks and responsibilities assigned by social policy and nonprofit regulations to cross-sectoral cooperation. Our findings indicate that until 2010, within a pluralistic welfare model, social nonprofit organizations could barely assume public social tasks due to their limited economic power, rendering their participation in public services merely supplementary or corrective. This role also contributed to their growing financial dependence on state and local government subsidies.

In the subsequent era of workfarism (the work-based society), a specific, state-controlled welfare mix model emerged among the four sectors, characterized by a structural division of labor. The sectoral positioning of social nonprofit organizations is defined by a differentiation between state, civil, market, and faith-based spheres, which directly impacts their economic power, employment potential, and revenue structure. Structurally, Hungarian social nonprofit organizations are dominated by foundations, as well as urban and general multi-purpose organizations. Furthermore, the professionalization of the sub-sector is demonstrated by the fact that the number of full-time equivalent (FTE) employees increased at a significantly sharper rate during the examined period than that of voluntary full-time equivalents (VOL-FTE).

Keywords: social nonprofit organisations, welfare pluralism, welfare mix, premature welfare state, work-based society,

BEVEZETÉS

Annak ellenére, hogy a magyar nonprofit szektornak a rendszerváltás után egy olyan örökségből kellett építkeznie, amelyet elsősorban a civil-közösségi funkciókat megtestesítő

(kulturális, sport, szabadidős, hobbi) szervezetek dominanciája határozott meg, a rendszerváltás után a szociális civil-nonprofit szervezetek mégis vitathatatlan szerepet töltek be – a közfeladatok, szolgáltatások és az érdekérvényesítés felvállalásával – nemcsak a nonprofit szektor, hanem szociálpolitika alakításában is. Az elmúlt harminc évben, ha szórványosan is, de több statisztikai tanulmány (Bocz 1997; 2004) és esettanulmány (Nárai 2003), illetve tematikus elemzés (Nárai 2005; Kákai 2018; Kákai – Solymári 2023) jelent meg a szociális célú szervezetekről, illetve közszolgáltatásokban betöltött szerepükről (Kákai 2018; 2024). Jelen elemzés része annak a sorozatnak is, amely az elmúlt három évben már feldolgozta a kulturális (Laki et al. 2023) az oktatási (Sebestény – Bartal 2024) és a politikai célú (Sebestény – Bartal 2026) civil-nonprofit szervezetek és önkéntesei jellemzőit a longitudinális statisztikai adatok alapján. Tanulmányunkban most a szociális célú civil-nonprofit szervezetek és önkénteseik sajátosságainak elemzésére vállalkozunk az 1994 és 2024 közötti nonprofit statisztikai adatok felhasználásával. Amikor a szociális célú civil-nonprofit szervezetek az elmúlt több, mint harminc év alatt kifejlődött karakterisztikáját akarjuk feltárni, megkerülhetetlen, hogy ezt egyrészt ne helyezzük bele a hazai szociálpolitika és tágabb értelemben a jóléti rendszer, másrészt a nonprofit szektor főbb elméleti és a törvények által meghatározott szabályozási kontextusába. Ezért a tanulmány első részében elemzési keretként abból indulunk ki, hogy a magyar szociálpolitikát és jóléti rendszert az elmúlt három és fél évtizedben két paradigma határozta meg (Andor 2017): a „koraszülött” jóléti állam (Kornai 1992) és a munkalapú társadalom paradigmája. Az elemzés során arra keressük a választ, hogy e két paradigmában milyen szerepe, feladatellátási lehetősége volt a nonprofit szektornak, jelesül a szociális civil-nonprofit szervezeteknek. Továbbá, a szociálpolitikára és a nonprofit szektorra vonatkozó szabályozások milyen törvényi lehetőséget és felelősséget jelöltek ki a szektorok közötti együttműködésnek.

Az elméleti keretek bemutatása után először a szociális célú civil-nonprofit szervezetek strukturális változásait, majd gazdasági szerepüket és végül az önkéntességre vonatkozó jellemzőiket elemezzük, feltárva és megmutatva az alszektor specifikus sajátosságait.

A NONPROFIT SZÉKTOR HELYE, SZEREPE ÉS LEHETŐSÉGEI A MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKÁBAN 1990 ÉS 2024 KÖZÖTT

A magyar szociálpolitikát és tágabb értelemben a jóléti rendszert – beleértve a szociális célú nonprofit szervezetek működési kereteit, lehetőségeit, feladatvállalásait – két alapvető paradigma határozta meg az elmúlt három és fél évtizedben. Egyrészt az 1990-es évek elejétől mintegy másfél évtizeden keresztül a Kornai János-féle (1992) „koraszülött” jóléti állam koncepció szolgált irányadó gondolatként a kormányzati politikák kialakításához (Andor 2017:5). Eszerint olyan típusú szociálpolitikát kell folytatni a rendszerváltás után, ami arányban áll az ország teherviselő képességével, azaz a fiskális terhet okozó jóléti kiadásokat csökkenteni (Kornai 1992:489), illetve piacosítani (Andorka et al. 1995) kell. Andor László (2017:4) kritikusan megállapítja, hogy ez a neoliberális közgazdaságtani logika erősebb hatást gyakorolt a kormányzati intézkedésekre, mint a szociális modellekkel kapcsolatos elméletek és elgondolások.

Másrészt a korábbiakhoz képest teljes paradigmaváltást jelentett, hogy a jólétről és a szociálpolitikáról való gondolkodást a Ludwig Erhardt nyomán megfogalmazott „legjobb (társadalom- és) szociálpolitika a jó gazdaságpolitika” elve váltotta fel. A munkalapú társadalom (workfarizmus⁴) meghirdetése azt jelentette, hogy a jogok és a juttatások nem alanyi jogon, hanem alapvetően és kizárólagosan a munkaerőpiaci helyzethez kötődtek. A klasszikus jóléti állam-modellekkel (Hicks – Esping-Andersen 2003) való összevetés alapján megállapítható, hogy a munkalapú társadalomnak elnevezett jóléti modellt – a liberális szociálpolitikai elemek dominanciája mellett – egy sajátos mix jellemezte a különböző szociálpolitikai területeken (Kovács 2022). Mindehhez még azt kell hozzátenni, hogy a magukat konzervatívnak nevező kormányok szociálpolitikáról való gondolkodásában, illetve gyakorlati megoldásaiban tetten érhetők voltak a két világháború közötti szociálpolitikai „kísérletek” – a produktív szociálpolitika vagy az egri vagy magyar normás szegénygondozás elvi és gyakorlati megvalósulásának (Bartal 1996) – példái is, különösen az állam, az egyház és a társadalom (a helyi közösségek) szerepét illetően.

⁴ James Charles Ever amerikai polgári aktivista az 1968-as politikai kampánya során – reagálva Richard Nixon televíziós beszédére – használta először a kifejezést, a *work* (munka) és a *welfare* (jólét/szociális segély) szavak összevonásával, hogy egy olyan programot írjon le, amely a segélyezést a munkavégzéshez köti (Peck 1998).

A nonprofit szektor helye a „koraszülött” jóléti állam korszakában 1990 és 2010 között

Az 1990 – 1994 közötti időszak. A rendszerváltás után alapvető feladat volt egy új szociális törvény megalkotása. Az 1993. évi III. törvény „A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról” meghatározta a pénzbeli (például segélyek) és a személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások (például idősgondozás, családsegítés) rendszerét (1. táblázat). Továbbá e törvény rögzítette, hogy a helyi igényekhez igazodó pénzbeli és természetbeni juttatások jelentős részét az önkormányzatok saját hatáskörben, saját rendeleteik alapján osztják el, ami egyfajta válasz volt a „koraszülött” jóléti állam válságára (Ferge 2017). A másik fajta válasz az volt, hogy a törvény egy többszektorú feladatmegosztási rendszert vezetett be. Jogszabályi szinten elismerte a nonprofit szektort azzal, hogy meghatározta a „nem állami fenntartó” gyűjtőfogalmat, amely alá alapítványok, egyesületek, nonprofit gazdasági társaságok, kerültek.⁵ Ezzel Magyarországon is kialakult a többszektoros – az állami, a piaci, a nonprofit és az informális szektor szintű – feladatmegosztás a szociális közfeladatok átvállalása és a közszolgáltatások biztosítása terén.⁶

Noha Ferge Zsuzsa (1989) nyomán az állam, a piac és a nonprofit, illetve az informális szektor viszonyát leginkább a jólétmix jelzővel illették a magyar szakirodalomban, de úgy látjuk, hogy az államtalanítási trenddel sokkal inkább egy jóléti pluralista modell volt kibontakozóban. Ebben a modellben az állam (az önkormányzatok) a szabályozó, finanszírozó, míg a nonprofit szektor és szervezetei – mint rugalmas szolgáltatók – három különböző funkciót tölthettek be: a közszolgáltatóit, az érdekérvényesítőit és a civil-közösségit (lásd Evers – Olk 1996). A harmadik szereplő, a piaci szektor kiegészítő szereplőként jelent meg, hiszen alig volt fizetőképes kereslet a piaci szociális szolgáltatásokra a társadalomban. Az informális szektor (a háztartások) szerepe sem volt elhanyagolható, mivel problémák esetén az első ellátási

⁵ A törvény szövege alapján nem állami fenntartóknak minősült minden olyan szociális szolgáltatást vagy intézményt működtető jogi személy, jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet vagy egyéni vállalkozó, amely és aki *nem* tartozik az állami körbe (azaz nem az állam kijelölt szerve, nem helyi önkormányzat és nem önkormányzati társulás), és *nem* minősül egyházi fenntartónak sem. A nonprofit szervezeteken kívül még a piaci szervezetek (egyéni vállalkozások, gazdasági társaságok) tartoztak ide.

⁶ A szociális szektorban a közfeladat egy szélesebb állami/önkormányzati kötelezettségi kör (például idősok gondozása, gyermekvédelem), míg a közszolgáltatás az ezen belüli, a lakosságnak közvetlenül nyújtott konkrét, jóléti juttatás. A közfeladat-átvállalás azt jelenti, hogy egy külső szerv (például civil vagy egyházi szervezet) veszi át magának a feladatnak a teljes fenntartását és működtetését az államtól, míg a közszolgáltatási szerződés inkább egy adott szolgáltatás finanszírozási és teljesítési kerete. Forrás: Közszolgálati Online Lexikon <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/szocialis-szolgaltatasok/>

küszöböt jelentették, illetve számos szociális civil szervezet tevékenysége azoknak a reziduális szükségleteknek a kielégítéséből indult, amik ezen a szinten jelentkeztek.

A nonprofit funkciók a szakirodalom szerint – különösen a közfeladatok és szolgáltatások terén – helyettesítő, kiegészítő és korrigáló formában valósulhatnak meg (Weisbrod 1988). A magyar nonprofit szektornak a rendszerváltás után egy olyan örökségből kellett építkeznie, amelyet elsősorban a civil-közösségi funkciókat megtestesítő (kulturális, sport, szabadidős, hobbi) szervezetek dominanciája és a rendszerváltozás gazdasági-társadalmi problémáira reagáló érdekérvényesítő szervezetek, valamint a szocializmusból megmaradt, „harcos” szakszervezeti érdekképviselések jelentős száma jellemzett (Bartal 2009).

A szociális civil szektor az 1990-es évek elején alapvetően három forrásból rekrutálódott: egyrészt a két világháború közötti, főként egyházi szociális szervezetek újjáéledéséből, másrészt a szocializmus alatt illegalitásban lévő, szegényeket támogató csoportokból. Harmadrészt többségük olyan új szervezet volt, amely támogatást igyekezett nyújtani a szocializmusban eltagadott – mint a tartós szegénység, a tömegessé váló munkanélküliség – vagy az olyan „látványosan” megjelenő problémákra, mint például a hajléktalanság. Részben erre, részben pedig társadalmi támogatottságukra vezethető vissza, hogy gyenge gazdasági erejük miatt a szociális közfeladatok átvállalásában alig, míg a közszolgáltatások terén is csak kiegészítő vagy korrektív formában tudtak részt venni (Ferge 2000). Valójában ez a „szerepkör” is hozzájárult ahhoz, hogy a szociális nonprofit szervezetek egyre inkább függővé váltak az állami és önkormányzati támogatásoktól.

Az 1993. évi XCII. törvénnyel három új jogi forma került be a magyar nonprofit szabályozásba: a közalapítvány, a köztestület és a közhasznú társaság (1. táblázat). Ezzel szervezetileg is megkülönböztetett jogi formát ölthettek a kormány, a parlament és az önkormányzatok által alapított szervezetek, és ez strukturálisan két részre osztotta a magyar nonprofit szektort: egy állam-közeli és egy civil (magán) részre (Bartal 2005). Az állam-közeli szervezeteket nem alulról szerveződő, valódi civil kezdeményezésekként, hanem burkolt állami feladatellátókként vagy adóoptimalizáló formákként jellemezte Kuti Éva (1992) tanulmányában. Bevezetésük után rövid időn belül általánossá vált az adójogszabályokon keresztüli pozitív diszkriminációjuk is.⁷ A közalapítványokba, közhasznú társaságokba kiszervezett állami, önkormányzati

⁷ Lásd például az 1994. évi LXXXIII, illetve a LXXXII. törvényeket.

(köz)feladatellátás diszkrecionális jelleget öltött – „adható volt, de nem kapható” –, azaz jogilag nem jártak.

Az 1994 – 1998 közötti időszak. Ehhez az időszakhoz köthető a Szociális Törvény azon módosítása 1995-ben, aminek alapján megszüntették az állampolgári jogon járó támogatásokat azzal, hogy bevezették a rászorultság elvű segélyezést. Ezen az alapon kezelték a gyest és a gyedet és jövedelem-teszthez kötötték a családi pótlékot.⁸ Az államtalanítási trenddel párhuzamosan egy piacconform, restriktív jellegű szociálpolitikai modell került bevezetésre (Ferge 2000).

A magyar nonprofit szektor „feltőkésítését” szolgálta az 1996. évi 1%-os és az 1997. évi közhasznúsági törvény⁹ (1. táblázat). Az 1%-os adományok a „címkézés” ellenére egyfajta közvetett állami támogatásnak számítanak, míg a közhasznúsági törvénnyel az volt a cél, hogy a kapcsolódó adókedvezményekkel kiszámítható kereteket biztosítsanak a magán- és a vállalati adományozók számára. Ez csak nagyon esetlegesen valósult meg, és inkább az állam-nonprofit kapcsolatrendszerben, a pályázati támogatások elnyerésénél vált meghatározó jelentőségűvé (Bartal 2005: 225).

Az 1998 – 2004 közötti időszak. A neoliberális kormányzati programoknak 1998 és 2004 között egy konzervatív (egyes univerzális támogatások visszaállítása, jogosultságok szigorítása és munka-teszthez kötése, központosítás erősítése), majd egy „jóléti rendszerváltás” ígéretével kecsegtető korrekciója zajlott le. Az időszak legfontosabb törvénye az 1998. évi LXXXIV. Családpolitikai törvény, ami visszaállította az alanyi jogú családi pótlékot és a biztosítási alapú gyedet.

Erre az időszakra esik Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz 2004-ben. Andor (2017:6) szerint az Európai Unió irányadó szerepe a magyar szociálpolitikában nem mutatható ki olyan mértékben, ahogy az várható volt. Véleménye szerint inkább csak egyes elemeire (például a célzott foglalkozás) hatott, de nem változtatta meg a „koraszülött” jóléti állam-felfogást. Ugyanakkor az uniós csatlakozás a nonprofit szervezetek számára a forrásbővítés

⁸ Ez idő alatt alkották meg az 1997. évi XXXI. törvényt, ami teljesen átalakította a gyermekvédelmi rendszert, illetve az 1997. évi XXXIV. törvényt, ami egységes keretbe foglalta a családtámogatásokat (a családi pótlékot, a gyermekgondozási- és a gyermeknevelési támogatást).

⁹ Lásd az 1996. évi CXXVI. és az 1997. évi CLVI. törvényeket, valamint az 1997. évi CXXIX. törvényt, amely a második, az egyházi szervezetek számára felajánlható 1%-ról rendelkezett.

lehetőségét kínálta fel, és évek teltek el míg a szektor jelentékenyebb számú szervezetei valóban élni is tudtak ezzel a lehetőséggel.

A szociálpolitikai közfeladatok átvállalásába és a közszolgáltatások nyújtásába, illetve az állami/önkormányzati forrásokért való versenybe egyre inkább az állam/önkormányzat-közel nonprofit szervezetek tudnak belépni, mint privilegizált szereplők. Így a közszolgáltatások terén például nem egy nonprofit-piac verseny alakult ki, hanem ez a verseny a szektoron belül éleződött ki a civil és a nonprofit szervezetek között (Bartal 2005:228).

Ebben az időben a nonprofit szektort érintő fontos törvényi szabályozás volt a 2003. évi L. törvény, a Nemzeti Civil Alapprogramról (1. táblázat). Célja az volt, hogy a közhasznú jogállást szerzett társadalmi szervezetek és a magánalapítványok működési feltételeinek átlátható, költségvetési forrásautomatizmusra épülő, pártpolitikától mentes forrásait biztosítsa.

A 2004 – 2010 közötti időszak. A szociálpolitika ebben az időszakban a „jóléti rendszerváltás” költségeinek finanszírozása, majd pedig a 2008-as pénzügyi, gazdasági válság hatása miatt egy kényszerű válságmenedzselés áldozatává vált. Ez leginkább az önkormányzatok által nyújtott rendszeres szociális segély feltételeinek szigorításában, a segélyplafon bevezetésében, a tartós munkanélküliek közfoglalkoztatásba való bevonásában, a családtámogatási jogosultságok csökkentésében mutatkozott meg.

Még a ciklus elején hozták meg azt a 2006. évi LXV. törvényt, ami újra szabályozta a közalapítványok létrejöttét, illetve a 2006. évi V. törvényt (Cégtörvény), ami pedig a nonprofit gazdasági társaságok alapítását tette lehetővé (1. táblázat). Ezzel a magyar nonprofit szektor háromszatúvá vált, hiszen a szervezetek egy része már piac/gazdaság-közelinek volt tekinthető. Körükben is megtaláljuk az állami alapítású szervezeteket, amelyek „használják” e jogi forma nyújtotta előnyöket, és nagyságuk, jelentőségük, tevékenységük alapján állami és piaci bevételekre egyaránt alapozzák működésüket.¹⁰ Ugyanakkor számos szociális célú alapítvány és egyesület is van a nonprofit gazdasági társaságok alapítói között (különösen az idős vagy a fogyatékkal élő személyek ellátása területén), amelyek így diverzifikálják bevételeiket, illetve biztosítják missziójuk finanszírozását.

¹⁰ A szociális nonprofit közhasznú társaságok között találjuk például ERFO Rehabilitációs Közhasznú Nonprofit Kft-t vagy a KÉZMŰ Közhasznú Nonprofit Kft-t, de számos kistérségi, vagy települési humánszolgáltató nonprofit kft-ét is.

1. táblázat. A magyar szociálpolitikát és nonprofit szektort érintő főbb jogszabályok 1990 és 2010 között

A jóléti rendszer paradigmája	Időszak	Szociálpolitikai törvények	Nonprofit szektor szabályozása
„Koraszülött” jóléti állam koncepció	1990 – 1994	1993. évi III. törvény „A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról.”	1993. évi XCII. törvénnyel három új jogi forma kerül be a Polgári Törvénykönyvbe: közalapítványok, köztestületek, közhasznú társaságok.
	1994 – 1998	Az 1993. évi III. törvény minden év január 1-jével, saláta törvények esetén július 1-ével módosult.	Az 1996. évi CXXVI. törvény „A személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról.” Módosítása az 1997. évi CXXIX. törvénnyel, amely az egyházi szervezeteknek felajánlható 1%-ról rendelkezett.
			1997. évi CLVI. törvény „A közhasznú szervezetekről.”
	1998 – 2004	Az 1998. évi LXXXIV. Családjogi törvény.	2003. évi L. törvény a Nemzeti Civil Alapprogramról.
	2004 – 2010	Az 1993. évi III. törvény minden év minden év január 1-jével, saláta törvények esetén július 1-ével módosult.	2006. évi LXV. törvény: „Az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról.” 2006. évi V. törvény (Cégtörvény) a nonprofit gazdasági társaságok létrehozásáról.

Forrás: Saját adatgyűjtés és szerkesztés.

A nonprofit szektor helye a munkalapú társadalom korszakában 2010 – 2026

Noha a munkalapú társadalom korszaka 2010 és 2026 között négy ciklusra tagolható, de mivel a kormányzati aktor nem változott, ezért erre az időszakra vetítve egyben tárgyaljuk a szociálpolitikára és nonprofit szektorra vonatkozó szabályozást.

Ahogy fentebb írtuk, a korábbiakhoz képest teljes paradigmaváltást jelentett a munkalapú társadalom meghirdetése. A korszak első felében, 2013-ban saláta törvényekkel módosították az 1993. évi III. törvényt (2. táblázat). E saláta törvények egyrészt szigorították a tartós munkanélküliek ellátását, amit a közfoglalkoztatási programokban való kötelező részvételhez kötöttek. Másrészt a szociális jogok és a juttatások (például a családi adó- és járulékkedvezmények, gyed) nem alanyi jogon, hanem alapvetően és kizárólagosan a munkaerőpiaci helyzethez kötődtek. A kritikai elemzések szerint ez egyfajta perverz redisztribúciót eredményezett a társadalom jobb helyzetű rétegei felé, míg a munka-tesztből kieső rétegek (lásd például a foglalkoztatást helyettesítő támogatás összege) az ellátatlanság szélére szorultak (Ferge 2017). Mindezekből következően a szociálpolitika alárendelődött a

foglalkoztatáspolitikának, mivel e törvényi szabályozásokkal elvesztette még azt a nem túl erős társadalompolitikai funkcióját is, ami a rendszerváltás óta jellemző volt.

Harmadrészt, úgy véljük, a benyújtott módosítások bevezettek és explicitté tettek egy átértelmezett szubszidiaritási elvet.¹¹ Ebben az elvben felfedezhető a két világháború közötti szociális megoldások reminiscenciája, ugyanis a Magyar Normás szegénygondozás is először egyéni/családi felelősségi körbe utalta az ellátatlanok gondozását (Bartal 1996). Az átértelmezett szubszidiaritási elv következtében a szociális jogokat felváltotta az egyéni/családi felelősség, ami a 2013-as módosításban még kétszintű volt, de a 2022. évi L. törvényben (a „Lex Megélhetésiben”) már egy felelősségi piramisban (egyén, család, önkormányzatok, karitatív, civil és egyházi szervezetek, állam központi szervei) került meghatározásra (2. táblázat). Ennek kritikai elemzése számos szociálpolitikai tanulmányban nyomon követhető (lásd például Juhász 2015; Ferge 2017; 2000; Szikra 2025).

Negyedrészt a szociális törvény 2013-as módosítása az egyházi fenntartók támogatása terén hozott meghatározó változásokat. Már az 1993. évi III. törvény is elismerte az egyházak szociális közfeladatellátását, és ennek finanszírozását az 1997. évi CXXIV. törvénnyel rendezte, de a Szociális Törvény 2013-as módosításába bekerült az egyházi és egyház-közel¹² fenntartók kiegészítő támogatásának bevezetése is. Ez azt jelentette, hogy az önkormányzatok és a civil-nonprofit szervezetek a szociális és gyermekjóléti közfeladatok után fix alapszabványt, míg az egyházi ellátók kiegészítő, feladatfinanszírozási támogatást is kaptak (lásd bővebben Katona 2019). Ezzel az egyházi és egyház-közel fenntartók finanszírozásukban stabilabbá váltak és a szociális közfeladatátvállalás és szolgáltatások piacán egy egyenlőtlen verseny alakult ki az egyházi versus az önkormányzati, a piaci, a nonprofit gazdasági és a civil szereplők között. Ezt az egyenlőtlen versenyt még egyenlőtlenebbé tette, hogy szigorodott a szociális szolgáltatók állami nyilvántartása és befogadása, mivel korlátozták, hogy hány férőhelyet finanszíroz a költségvetés például az idősellátásban vagy a fogyatékkal élő személyek nappali ellátása

¹¹ A szubszidiaritás (vagy kiegészítőlegesség) elve egyfelől azt jelenti, hogy minden döntést azon a lehető legalacsonyabb szinten kell meghozni, ahol az optimális informáltság, a döntési felelősség és a döntések következményei a legjobban láthatók és érvényesíthetők. Másfelől az is jelenti, hogy a társadalmi szükségleteket lehetőleg keletkezésük helyéhez legközelebbi szinten kell kielégíteni. Mindkét esetben az állam akkor avatkozik be (támogatóként, együttműködőként vagy feladatátvállalással), ha a helyi közösség nem képes a probléma megoldására (Bartal 2005:312).

¹² Egyházi fenntartók alatt „A lelkiismeret- és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról.” szóló 2011. évi C. törvény által elismert egyházakat értjük, míg egyház-közel szervezeteknek tartjuk a civil-nonprofit formában működő egyházak által alapított szervezeteket.

terén. E téren az egyházi szolgáltatók számára külön eljárásrendet biztosítottak az állami vagy önkormányzati intézmények átvételekor.¹³ Ennek eredményeként a szociális és gyermekjóléti közfeladatok és szolgáltatások során az állam és az önkormányzatok részvétele szinte az elégséges szintre csökkent (Kákai 2024:95). Ezt a helyzetet betonozta be a 2020. évi XXVIII. törvény, ami „Az egyházak szociális és gyermekvédelmi ellátások terén betöltött szerepének megerősítéséről” szól (2. táblázat).¹⁴

Még a kormányzati korszak elején alkották meg a 2011. évi CLXXV. törvényt „Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról” szóló, az úgynevezett „Civil törvényt” (2. táblázat). Ennek most három elemével foglalkozunk, amelyek jelentősen befolyásolták a szociális célú nonprofit szervezetek működését is. Egyrészt a törvény radikálisan szűkítette a közhasznúsági státusz elnyerésének feltételeit, aminek következtében számos civil szervezet veszítette el közhasznú státuszát és az azzal járó adókedvezményeket. Másrészt ehhez kapcsolódóan, míg az 1997. évi CLVI. törvény még tágan értelmezte a civil-nonprofit szervezetek a közfeladatait, addig a 2011-es törvény már konkrét jogszabályi feladatokhoz kötötte a közhasznú feladatvégzést. Így a civil-nonprofit szervezetek feladatvégzésének pontosan illeszkednie kellett a kormányzati és önkormányzati feladatellátás aktuális struktúrájába. Innovatív kezdeményezéseket csak külső, főként uniós támogatásokkal tudtak megvalósítani vagy pedig társadalmi vállalkozásként. Harmadrészt, a törvény rendelkezett a Nemzeti Együttműködési Alap létrehozásáról, amelyben az öngazgatás elemei visszaszorultak és a pályázati támogatások erős kormányzati kontroll alá kerültek.

Végezetül meg kell említeni, hogy a civil-nonprofit szervezetek betöltött funkciói és szerepei terén is figyelemre méltó változások történtek a vizsgált időszakban. 2010 után sorra jelentek meg az olyan hibrid szervezetek (Evers 2020) – leginkább a fennálló kormányzat társadalom- és szociálpolitikájának szakmai kritikájaként és ellenzékeként (lásd 2017. évi LXXVI. törvény és a 2021. évi XLIX. törvényt a 2. táblázatban) –, amelyek egyszerre töltöttek be közszolgáltató és

¹³ Az önkormányzatok működését 2015-től erősen centralizálták, mivel a korábban önkormányzati hatáskörbe tartozó egyes jövedelempótló és szociális támogatások (mint a foglalkoztatást helyettesítő támogatás) döntési joga átkerült a helyi önkormányzatoktól az állami járási hivatalokhoz (Hoffman 2015). Másrészt elindult egy olyan folyamat, amelyben a pénzügyi nehézségekkel küzdő helyi önkormányzatok sorra adták át szociális feladataikat és intézményeiket az egyházaknak.

¹⁴ Érdemes megjegyezni, Katona Gergely (2019:10) megállapítása szerint: „A szociális szakma nem egységes az egyházakat érintő plusz finanszírozás kérdésében. Sokan a versenyképesség alakulásába való súlyos beavatkozásként értékelik azt a tény, hogy egy-egy egyházi fenntartó a normatív finanszírozás alapösszegénél ¾-szer magasabb támogatásra is jogosult lehet, amivel a civil szervezetekkel vagy éppen az önkormányzati fenntartású intézményekkel, szolgáltatásokkal szemben indokolatlan finanszírozási előnyre tesz szert.”

érdekérvényesítői, vagy civil-közösségi és érdekérvényesítő funkciókat. Továbbá, a szociális közfeladatok és szolgáltatások terén jól kirajzolódott egy olyan feladatmegosztás, miszerint az állam egyes egyházi, egyház-közeli vagy nonprofit gazdasági szervezeteket állami vagy uniós forrásokból „feltőkésített”.¹⁵ Ez által helyettesítési szerepbe hozta őket bizonyos ellátási és szolgáltatási területeken, és így az állam meg tudott szabadulni a számára „kényelmetlen” feladatok, társadalmi csoportok problémáinak kezelésétől. A forráselosztás révén a „világi” civil szervezetek jóesetben kiegészítő vagy korrigáló szerepben léphettek be a szociális szolgáltatások területére.

2.táblázat. A magyar szociálpolitikát és nonprofit szektor érintő főbb jogszabályok 2010 és 2026 között

A jóléti rendszer paradigmája	Szociálpolitikai törvények	Nonprofit szektor szabályozása
Munkalapú társadalom paradigma	Az 1993. évi III. törvény módosítása 2013-ban salátatörvényekkel.	2011. évi CLXXV. törvény: „Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról.”
	2015. évi önkormányzati reform, amely strukturálisan módosította a 2011. évi CLXXXIX. törvényt „Magyarország helyi önkormányzatairól.”	Nemzeti Együttműködési Alap létrehozása A 2013. évi V. törvény (új Ptk.) 2017. évi LXXVI. törvény: A külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról (hatályon kívül).
	2020. évi XII. törvény: „A koronavírus elleni védekezésről.”	
	2022. évi L. törvény (Lex Megélhetési).	2020. évi XXVIII. törvény „Az egyházak szociális és gyermekvédelmi ellátások terén betöltött szerepének megerősítéséről.” (lásd még ehhez az 1997. évi CXXIV. törvényt). 2021. évi XLIX. törvény „A közélet befolyásolására alkalmas tevékenységet végző civil szervezetek átláthatóságáról.”

Forrás: Saját adatgyűjtés és szerkesztés.

Az elemzésben a szociálpolitikára és nonprofit szektorra vonatkozó törvényekre fókuszáltunk, mint amelyek megadják a civil-nonprofit szervezetek működésének külső, objektív kereteit. Ezek a jogi keretek sokszor a törvényalkotó szándékai vagy annak ellenére is különböző folyamatokat indítottak el: például strukturális változásokat (lásd az állam-közeli versus civil versus gazdaság-közeli versus egyház-közeli szervezetek) vagy egyenlőtlen versenyt a szektoron kívül és belül, sértve ezzel a szektorsemlegesség elvét. Ugyanakkor még mielőtt azt

¹⁵ Lásd erről bővebben: Besétáltunk a csődbe – súlyos válságban a Magyar Máltai Szeretetszolgálat. <https://www.valaszonline.hu/2026/07/10/magyar-maltai-szeretetszolgalat-thaisz-miklos-politika-szocialis-szektor-interju/#gsc.tab=0>

gondolnánk, hogy a nonprofit szektor fejlődését alapvetően csak a külső determinánsok befolyásolták, látnunk kell, hogy a szektornak van egy organikus fejlődési útja is, amit nagyfokú reaktivitás jellemez.

A SZOCIÁLIS CÉLÚ CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK STRUKTURÁLIS JELLEMZŐI 1994 ÉS 2024 KÖZÖTT

Módszertanilag a szociális célú nonprofit szervezetek számára vonatkozó elemzést a Központi Statisztikai Hivatal „Nonprofit szervezetek Magyarországon” 1994 és 2024 közötti, míg a további strukturális jellemzőkre – a szervezettípus, a tevékenységi területek, valamint a települési illetőség – az 1997 és 2024 közötti adatfelvételekből nyert adatok másodelemzése alapján végezzük el.¹⁶ Ennek során arra törekszünk, hogy az előző fejezetben bemutatott főbb törvényi szabályozások közvetett hatását és a nonprofit szektor reaktivitását is nyomon kövessük ezen mutatók változásaiban.

A szervezetszám szerinti változások 1994 – 2024

A vizsgált harminc évben a 18 tevékenységi csoportba tartozó összes nonprofit szervezet 8-9 százaléka volt szociális célú nonprofit szervezet. Ez 2000-ig a szektoron belüli tevékenységi sorrend hatodik, majd azt követően az ötödik helyet jelentette (a kulturális, sport, szabadidős és oktatási szervezetek után).¹⁷

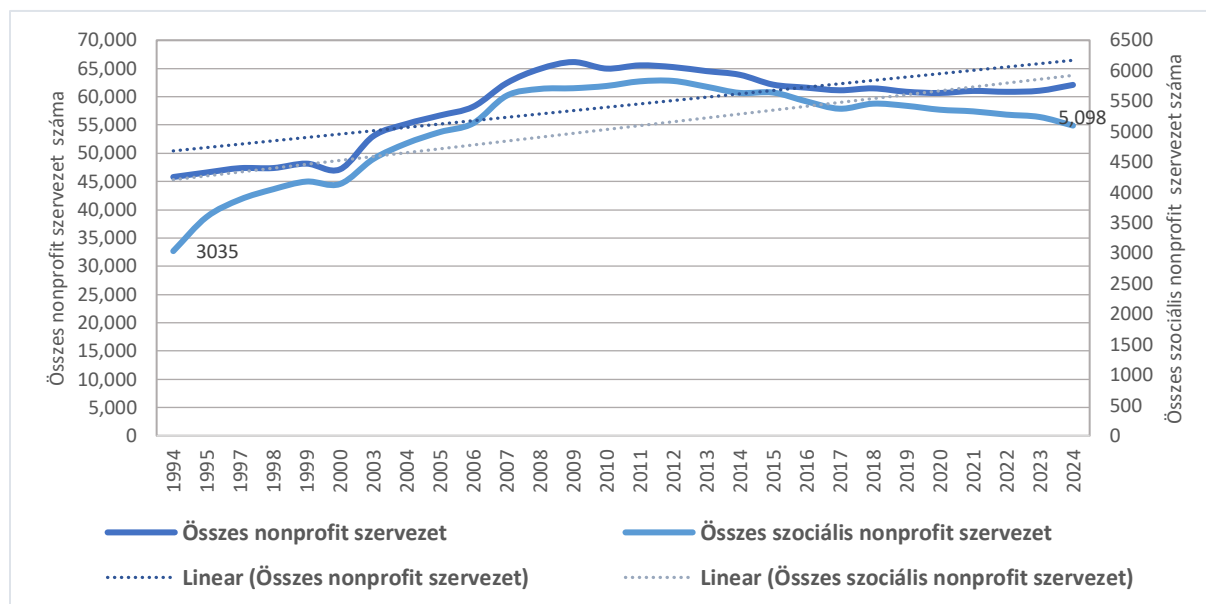
A rendszerváltás gazdasági krízise az 1990-es évek közepére tetőzött és olyan szociális problémákban öltött testet, mint a tömegessé vált munkanélküliség, a tartós szegénység és ellátatlanság, vagy a hajléktalanság. A szociálpolitika meghatározó aktorai a helyi önkormányzatok voltak és nagyon hamar kialakultak különböző önkormányzati és civil együttműködések, támogatási kapcsolatok vagy éppen versenyhelyzetek a helyi közalapítványok és civil szervezetek között. A társadalom jelentős részének életszínvonal csökkenése és elszegényedése behatárolta azt a társadalmi réteget, aki tudott és akart szociális célú szervezetek alapításában, támogatásában részt venni.

¹⁶ Ennek oka, hogy a nonprofit statisztika 1997 előtt nem minden évben közölt az alszektorokra vonatkozó részletes adatokat, ez csak 1997-től vált egységessé. A 2001 és 2002-re vonatkozó adatok hiányát a nem teljeskörűsített adatfelvételi hiányok okozzák.

¹⁷ Hasonló tevékenységi sorrendet talált 2003-as kisvárosi kutatásában Nárai Márta (2003) is.

A szociális célú nonprofit szervezetek számbeli növekedése 2000-ig lassabb volt, mint általában a nonprofit szektoré. Ezzel szemben 2003 és 2012 között egyenletesen és folyamatosan, mintegy 28 százalékkal (4538-ról 5832-re) nőtt a szociális szervezetek száma, ami követte a szektor számbeli változásának ütemét (1.ábra). E növekedésben kétségtelenül szerepet játszott, hogy már az előcsatlakozással és a 2004. évi uniós csatlakozással jelentős pályázati támogatásokhoz jutott a szociális szféra. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a 2008-as gazdasági válság hatása később csapódott le, szinte egyidőben a 2011. évi CLXXV. törvény okozta változásokkal (közhasznú státusz nehezítése), illetve a 2013-as salátatörvények által a Szociális Törvény szigorításával, valamint a 2015-ös önkormányzati reform következményeivel. Ettől fogva 2019-ig hektikus ütemben, de 8 százalékponttal csökkent a szociális célú szervezetek száma (ez a teljes szektorban hasonló arányú volt, 7 százalékpont körül alakult). Majd a pandémia alatt további 3 százalékpontosos csökkenés mutatkozik és ez a negatív tendencia 2024-ig nem állt meg. Mindez arra utal, hogy a szociális alszektor két évvel a pandémia után még nem tudta visszaépíteni magát legalább a járvány előtti szintre.

1. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek és az összes nonprofit szervezet számának változása 1994 és 2024 között¹⁸

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

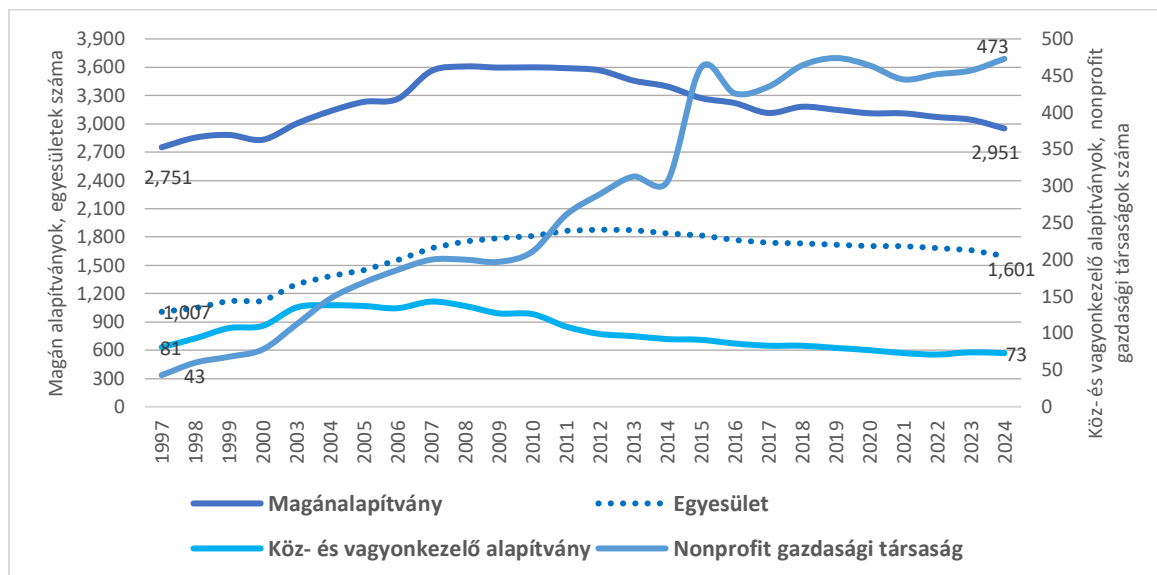
¹⁸ A 2001 és 2002-re vonatkozó adatok hiányát a nem teljeskörűsített adatfelvételi hiányok okozzák.

A szervezeti forma jellemzői 1997 és 2024 között

A magyar nonprofit szektor szervezeti jellegét elsődlegesen – az állampolgári egyesülést kifejező – a társas nonprofit szervezetek (egyesületek) határozzák meg, míg a tartós közérdekű célra létrehozott célvagyon kezelésére szolgáló alapítványok a második leggyakoribb szervezettípust jelentik. Ezzel szemben a szociális civil-nonprofit alszektor szervezeti karakterét – noha egyre csökkenő arányban – az alapítványok dominálják, hiszen ez a forma felel meg annak a „tőkeigényes” tevékenységnek, amit többségük folytat. Az alapítványok nagyrésze többfajta szociális tevékenységet végez, és szerteágazó tevékenységük a szociálisan rászorultak számos csoportjára kiterjed, valamint a jelentősebb anyagi forrásokkal rendelkező szervezetek leginkább intézmények fenntartásában vesznek részt. A szociális egyesületek legnagyobb csoportját az érdekvédelmi funkciókat betöltő szervezetek (például az egészségkárosultak) alkotják, amelyek országos hálózatként is működnek,¹⁹ de idetartoznak például a szintén országos hálózattal működő családvédelmi szervezetek is.²⁰

Ahogy a 2. ábrán látható, a magánalapítványok száma 1997 és 2012 között, ha ingadozásokkal is, de 2751-ről 3599-re (31 százalékkal) emelkedett, majd onnantól nagyon lassú ütemben csökkent, oly annyira, hogy 2024-ben alig haladta meg számuk az 1997. évit.

2. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek száma szervezettípus szerint 1997 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

¹⁹ Hallássérültek és Siketek Országos Szövetsége, az Értelmi Fogyatékosok Országos Érdekvédelmi Szövetsége, a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége.

²⁰ Lásd például a Nagycsaládosok Országos Szövetsége, amelynek települési szervezetei önálló jogi formában működnek, illetve a Kolping családmozgalom.

Ezzel szemben az egyesületek száma az 1997-es induló évtől (1007 szervezet) 2015-ig 1816-ra (80 százalékkal) növekedett, majd lassú ütemben ugyancsak csökkent. 1997-ben az alapítvány-egyesületi arány még 71-23 százalék, míg 2011-ben már csak 61-32 százalék és 2015-ben pedig már 58-32 százalék volt, ami tartós maradt 2024-ig.

Összességében 1997 és 2024 között az alapítványok aránya 13 százalékkal csökkent, míg az egyesületeké változóan, de 7-5 százalékkal nőtt. Ezek a szervezettípus szerinti változások arra utalhatnak, hogy egyrészt a 2010-es évek elejére elfogyott az a magán tőkeerő, ami képes volt a szociális nonprofit alszektorba investálni, illetve a szigorodó törvények is gátolhatták az alapításokat. Másrészt a szociális egyesületek számának növekedése 2015-ig a szociális érdekvédelem előtérbe kerülését mutatja az alapítói szándékokban.

Szervezetszám tekintetében kiugró növekedést a nonprofit gazdasági társaságok esetében tapasztalhatunk. Az 1997-ben mért 43-ról 2024-re 473-ra nőtt a számuk, ami tizenegyszeres növekedést jelentett. Ezzel szektoron belüli arányuk 2 százalékról 9 százalékra emelkedett, ami tartósan meg is maradt 2024-ig, és ez arra utal, hogy – ha nem is nagy számban, de – egyre több gazdaság-közelű vállalkozás jelent meg a szociális alszektorban. Feltételezhető, hogy a 2015. évi önkormányzati reform, illetve az adózási szabályok is ösztönözhatték ezen gazdálkodó szervezetek létrehozását.

Minderre ellenpélda a közalapítványok számának változása, amelyek a 2000-es évekig számottevőbb szervezeti bázissal rendelkeztek, mint a nonprofit közhasznú társaságok. A közalapítványok megszűnése 2006-ban kezdődött meg és csak néhány, az önkormányzatok által fenntartott közalapítvány maradt meg.²¹ A nonprofit statisztika e körben tartotta számon a közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványokat (KEKVA) is, és a szociális alszektorban három ilyen nagyobb szervezet ismert.²²

A településtípus szerinti változások 1997 és 2024 között

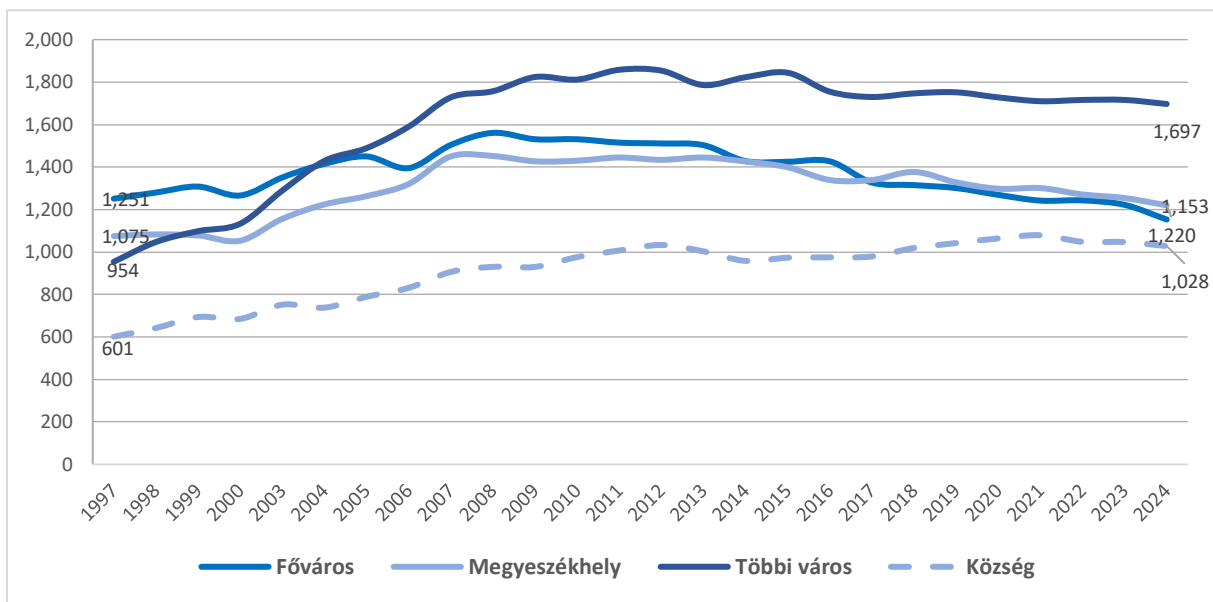
Több elemzés már a 2000-es évek közepén megfogalmazta azt az állítást, hogy a nonprofit vidéki, városi jelenséggé vált (Nárai 2003; Bartal 2005; Nárai 2005). Ezt a jelenséget a szociális célú nonprofit szervezetek településtípus szerinti megoszlására is jellemzőnek találjuk. Az 1990-es évek fővárosi dominanciája 2003-ban törik meg, majd folyamatosan csökken 2017-

²¹ Ezek közül a legismertebb a Fővárosi Szociális Közalapítvány, amely kulcsszerepet játszik a fővárosi hajléktalanellátásban és a lakhatási szegénység felszámolásában.

²² A MOL Új Európa Alapítvány, a Batthyány Lajos Alapítvány és az egyház-közelű Szent István király Alapítvány.

tól, és 2024-re már csak a szociális célú nonprofit szervezetek 23 százaléka (1153 szervezet) volt budapesti (3.ábra). A városi szociális szervezetek növekedése 2003 és 2016 között – ha hullámzóan is – tetőzött, és ezt követően 11 százalékkal csökkent (1697 szervezet) 2024-ig. Mindez azt mutatja, hogy e szervezetek társadalmi beágyazottsága folyamatosan nőtt, de vélhetően a 2015-ös önkormányzati reform, majd pedig a pandémia hatására visszaesett, és két évvel a járvány után is megmaradt ez a tendencia.

3. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek száma településtípus szerint 1997 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

Míg a városi szervezetek aránya az összes szociális szervezeten belül 1997 és 2024 között 8 százalékponttal (25 százalékról 33 százalékra) nőtt, addig a megyeszékhelyi szervezetek aránya 4 százalékponttal (28 százalékról 24 százalékra) csökkent 1997 és 2024 között.

A községi civil szervezetek száma az 1997 évi 601-ről 2012-re 1033-ra emelkedett, ami 72 százalékos növekedést jelentett. A Szociális Törvény 2013-as módosítása és a 2015-ös önkormányzati reform (a járási szintű központosítás) leginkább a községi önkormányzatokat érintette. Már az 1990-es évektől kialakult a helyi szociális problémák megoldására az önkormányzatok és a civil szervezetek közötti együttműködés, amelyben az önkormányzatok támogatási szerepben voltak. A központosítással ezek a helyi szintű együttműködések is meglazultak vagy megszűntek, amit jól mutat a 2015-17 közötti szervezetszám csökkenés. 2018-tól ismét lassú emelkedés figyelhető meg a községi civil-nonprofit szervezetek körében, amit a pandémia sem tört meg jelentősebb mértékben. A kínálati típusú nonprofit

közgazdaságtani elméletek (James 19987) azt mondják, hogy nem elég a nonprofit szervezetek iránti kereslet, hanem kellene olyan szervezetek is, amelyek akarják és ki is tudják elégíteni ezeket a keresleti igényeket. A szociális célú nonprofit szervezetek települési megoszlása arra utal, hogy ez a kínálati oldal leginkább a városi szinten érhető el, míg a fővárosi és megyei szinteken csökkenés, ugyanakkor a községek esetében alacsony „intenzitású”, de emelkedő trend meg figyelhető meg.

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek tevékenységcsoportonkénti sajátosságai 1997 és 2024 között

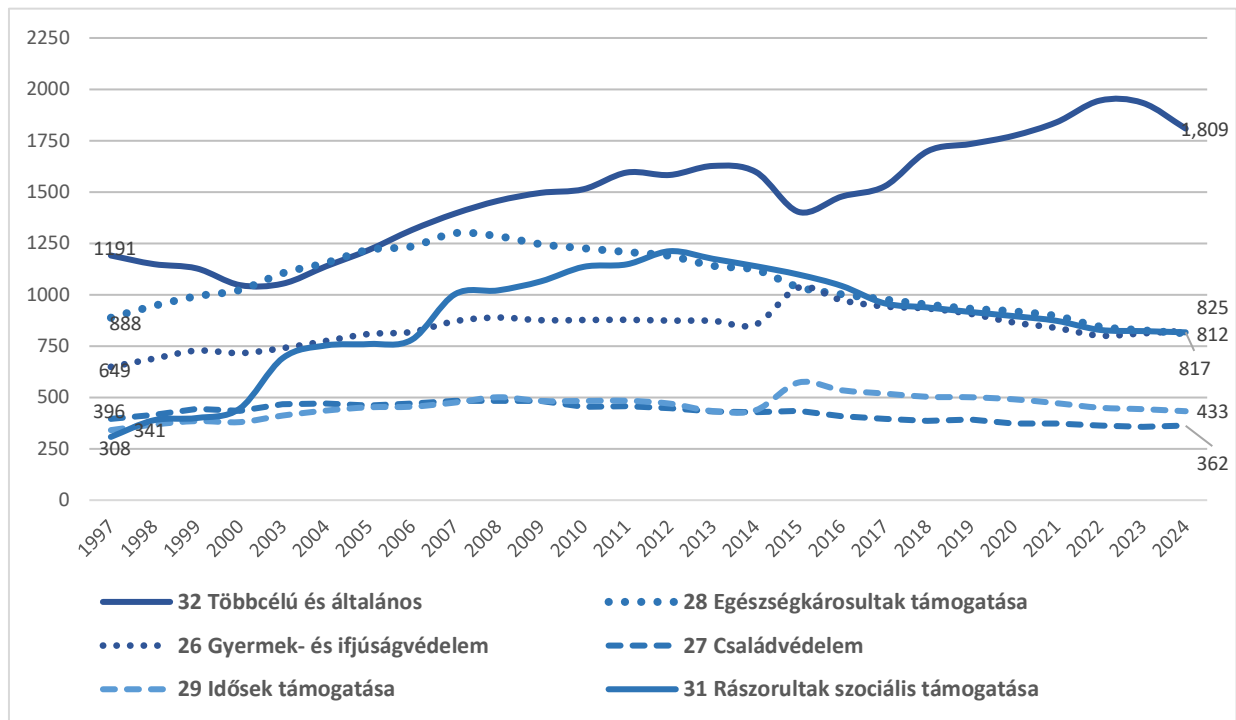
A nonprofit statisztika hat tevékenységcsoport²³ szerint tartja nyilván a szociális célú-nonprofit szervezetek tevékenységét:

- többcélú általános tevékenységek (humanitárius; vállalati szociális; általános és egyéb szociális ellátás szolgáltatás. közhasznú szociális szolgáltatás),
- egészségkárosultak támogatása (intézményes egészségkárosultak ellátása, -támogatása; mozgássérültek szervezeti támogatása; értelmi fogyatékosok szervezeti támogatása; látás- és hallássérültek szervezeti támogatása; krónikus betegséggel élők támogatásai; vese- vagy cukorbetegség szervezeti támogatása; egészségkárosultak egyéb és általános támogatása);
- gyermek- és ifjúságvédelem (intézményes gyermek- és ifjúságvédelem, bölcsődei ellátás, többcélú gyermek és ifjúságvédelem támogatása);
- rászorultak szociális támogatása (hajléktalanok, menekültek, szegények, hátrányos helyzetű csoportok, egyének támogatása);
- családvédelem (nagy családos szervezetek, Kolping családmozgalom és családi problémák kezelése), valamint
- idősek támogatása (intézményes idősellátás, -támogatás; idősek szervezeteinek támogatása).

Ahogy a 4. ábra is mutatja a legnagyobb számú tevékenységcsoportot a legheterogénebb tevékenységeket megjelenítő többcélú, általános szociális ellátás területén működő szervezetek alkotják.

²³ Van egy hetedik kategória is, az önszegélyezés. E tevékenységcsoportba az általános és többcélú önszegélyezés tartozik, aminek alacsony elemszáma (1997-ben még 54 szervezet volt, míg 2024-ben már csak 13 szervezet tartozott ide) miatt a részletes elemzéstől eltekintettünk.

4. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek száma tevékenységcsoportok szerint 1997 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

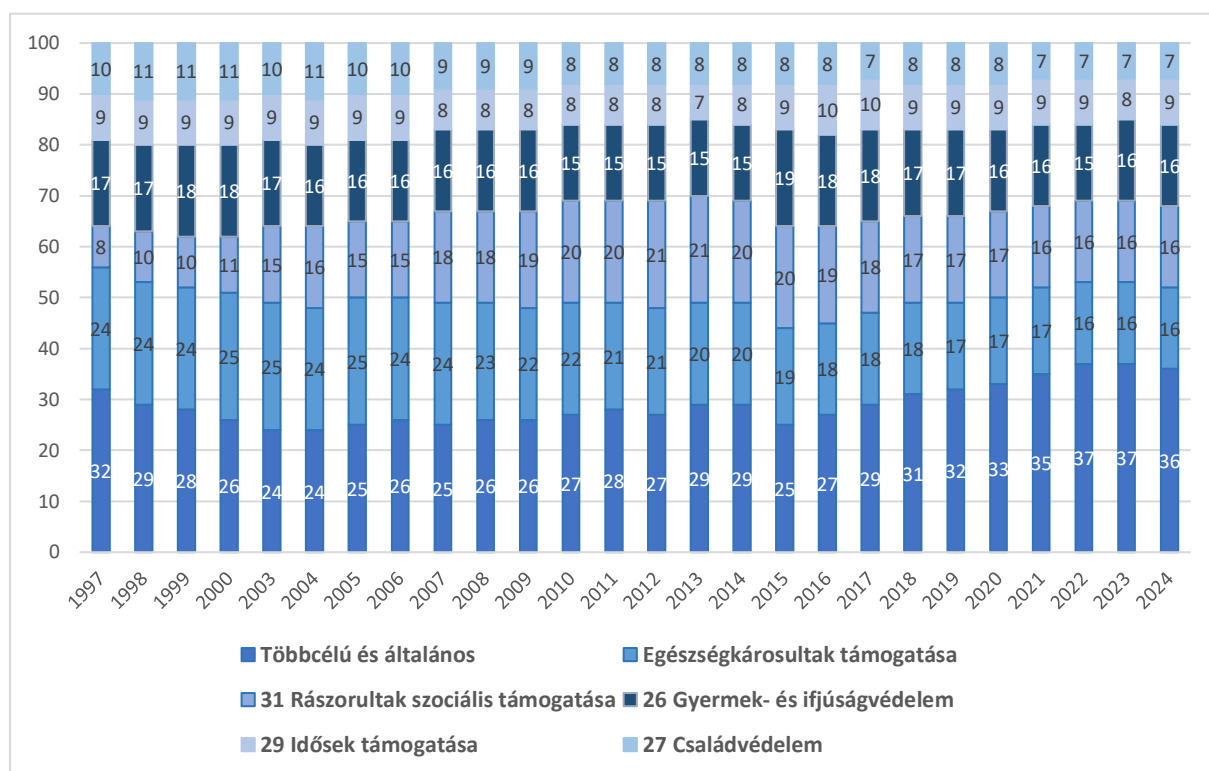
A részletesebb adatok szerint ezek a szervezetek többségükben általános szociális ellátásokat és szolgáltatásokat nyújtanak, ami egyfajta komplex problémakezelést is jelent. Egyenletes fejlődésükben két időpontban látszik törés: egyfelől 2000 körül, ami egyébként is egy minőségi letisztulást időszak volt a nonprofit szektorban. Másfelől a 2015 és 2016 közötti visszaesés összefügghet a Szociális Törvény 2013. évi változásaival (lásd a közhasznúság szigorítása) és a 2015. évi önkormányzati reformmal. Alszektoron belüli arányuk 2018 és 2024 között tartósan emelkedett (31 százalékról 36 százalékra), amit a pandémia alatti általános, szervezetszám szerinti csökkenés sem befolyásolt (5. ábra).

Egészen 2012-ig az egészségkárosultak támogatásával foglalkozó szervezetek alkották a második legnagyobb számú tevékenységi csoportot, majd számuk fokozatosan csökkenésnek indult. Ezt a változást jól mutatja, hogy a szociális nonprofit szervezeteken belüli arányuk 1997-ben még 24 százalékot, míg 2024-ben már csak 16 százalékot tett ki (5. ábra). A 2011. évi CXCI. törvény – ami átalakította a korábbi nyugdíjrendszert, valamint bevezette a rehabilitációs és rokkantsági ellátásokat – radikális profilváltásra kényszerítette az egészségkárosodással foglalkozó civil szervezeteket. Ugyanis a klasszikus segélyező/humanitárius egyesületekből munkaerőpiaci szolgáltatóvá, akkreditált

foglalkoztatóvá és képzőközponttá kellett alakulniuk azért, hogy megfeleljenek az új, állami támogatási elvárásoknak. Továbbá, a 2012-től megindult, mintegy 14 százalékos szervezetszámbeli csökkenésben szerepet játszhatott a krónikussá vált a szakemberhiány és az alacsony bérszínvonal.

A gyermek- és az ifjúságvédelemmel foglalkozó civil-nonprofit szervezetek száma igen hektikusan alakult a vizsgált 30 évben. 2000-ig a harmadik legnagyobb számú tevékenységi csoportot alkották, majd azt követően – szervezetszám növekedés-stabilizáció mellett is – visszacsúsztak a negyedik helyre. Ennek ellenére ez a tevékenységcsoport jól példázta azt, hogy egy viszonylag szűk, de nagyon elkötelezett szervezetcsoport alkotja a gyermek- és ifjúságvédelemmel foglalkozó szervezetek körét (alszektoron belüli arányuk 7-9 százalékot tett ki, ahogy az 5. ábrán látható is).

5. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek tevékenységcsoportok szerint aránya 1997 és 2024 között (százalékban)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

A köztudat a szociális szervezeteket általában a rászoruló egyéneket, csoportokat, hajléktalanokat, menekülteket, szegényeket támogató szervezetekként azonosítja. Végig tekintve mindkét szociálpolitikai korszakban a Szociális Törvény különböző módosításait,

mindig is számolni kellett az ellátásokból kiszoruló és kiilleszkedők széles rétegével, akik jórészt a civil szervezetek támogatására számíthattak csak. Az 1990-es évekig a rászorulókat támogató szervezetek száma alig haladta meg a 3-400 közötti számot. Majd 2003 és 2012 között mintegy négyszeres növekedéssel már 1200 ilyen szervezet volt. Ezt a növekedést főként az önkormányzati támogatások tették lehetővé, amelyek 2013-tól elmaradtak, és ez tükröződik a szervezetszám csökkenésében is. Ráadásul ez a tevékenységi terület az, amely a magántámogatásokon kívül például vállalati támogatásokat alig tud bevonni feladatellátásának finanszírozásába. A tevékenységi terület sajátossága, hogy párhuzamosan egy világi (civil) és egy egyházi, illetve egyház-közel szervezetbázisra épül, különösen a hajléktalan-ellátás és a hátrányos helyzetűek szociális támogatása területén.

Végezetül, a két legkisebb számú tevékenységi csoportot az idősek támogatásával és a családvédelemmel foglalkozó szervezetek alkotják. Az idősek intézményes ellátása terén találjuk az alszektorban működő nonprofit gazdasági társaságok jelentős részét. A családtámogatással foglalkozó szervezetek alacsony száma azzal magyarázható, hogy egy szűk szervezeti kör – a két legnagyobb, családtámogatással foglalkozó szervezet és tagszervezetei – alkotják ezt a tevékenységi csoportot.

A SZOCIÁLIS CIVIL-NONPROFIT ALSZEKTOR GAZDASÁGI JELLEMZŐI 1997 ÉS 2024 KÖZÖTT

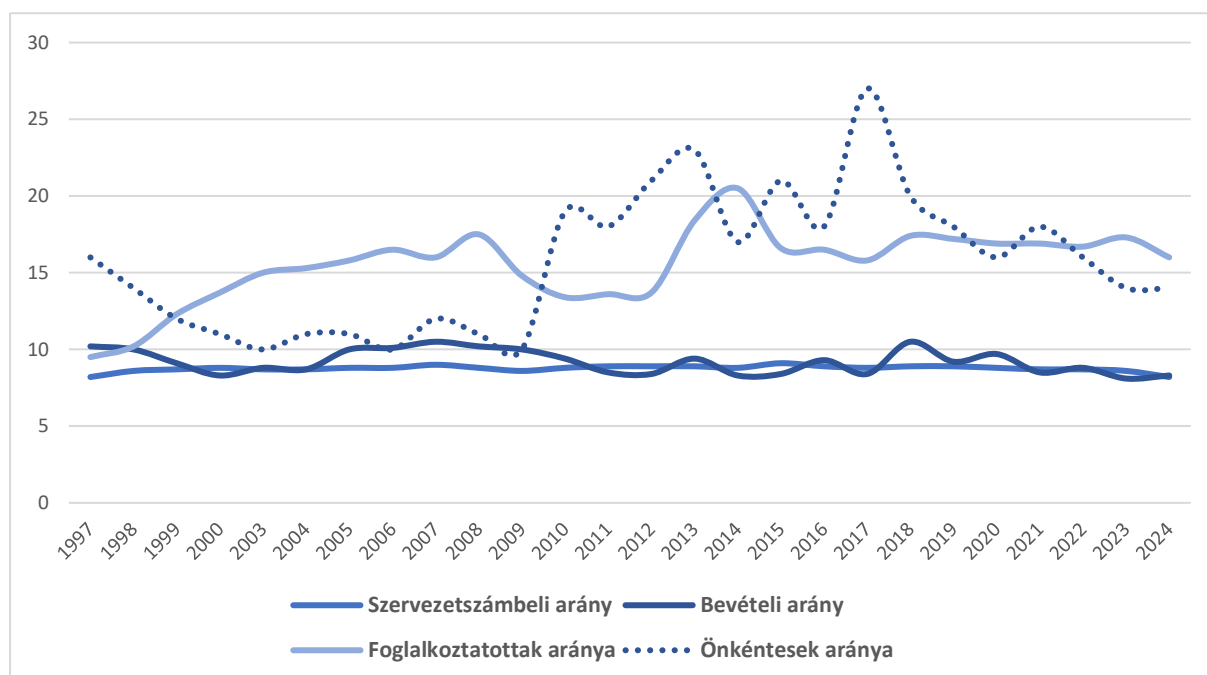
A szociális célú civil-nonprofit szervezetek nonprofit szektoron belüli gazdasági ereje

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek nonprofit szektoron belül elfoglalt gazdasági pozícióját három „kemény” mutató – az összes nonprofit szervezeten belüli számbeli, bevételi és foglalkoztatási arányával –, valamint egy „puha” mutató, az önkéntesek arányának változásával mérhetjük fel.

Ahogy a 6. ábrán látható, a szociális célú-nonprofit szervezetek szektoron belüli szervezetszámbeli aránya gyakorlatilag változatlan volt 1997 és 2024 között, mivel ez 8,2 – 8,9 százalék között mozgott. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek döntő többsége (92-98 százalékuk) rendelkezett bevétellel, aminek összege 1997-ben még 29 037,7 millió forint, majd 2024-ben már 371 589,6 millió forint volt, ami harminc év alatt közel tizenháromszoros növekedést mutatott. Ez a magyar nonprofit szektor összes bevételére vetítve 1997 és 2024 között 8,1-10,5 százalékos részesedési arányt jelentett. A szociális nonprofit alszektor ezen

részesedése a 18 tevékenységi csoport közül a hatodik legjelentősebb bevételi pozíciót képviseli, ami valamivel jobb, mint a szervezetszámbeli arányok szerint elfoglalt pozíciója.²⁴ Ki kell emelni, hogy a szociális célú civil-nonprofit szervezetek 2005 és 2009 között realizáltak a nonprofit szektor összes bevételéből nagyobb, 10,1-10,5 körüli százalékos arányt. Az ezt követő időszakban igen hullámzóan alakult a szociális célú civil-nonprofit szervezetek bevételi részesedése, és a bevételi trend csökkenő tendenciát mutat (6. ábra).

6. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek nonprofit szektoron belüli gazdasági erejét jellemző mutatók változásai 1997 és 2024 között (százalékban)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

Egyértelműen látszik, hogy a szociális célú civil-nonprofit szervezetek szektoron belül gazdasági ereje – a három „kemény” mutató alapján – a foglalkoztatási arányban a legerősebb. A növekvő tendenciát mutató trend szerint a nonprofit szektoron belül elfoglalt foglalkoztatási pozíció 2003 és 2008 között (12 százalékról 17 százalékra) ugrott meg, amit egy 3 százalékpontos visszaesés, majd a 2014-es kiugró adat (21 százalék) után 2018-tól 17 százalékos aránynál stabilizálódott.

²⁴ A magyar nonprofit szektor bevételeiből a legnagyobb arányban a település, illetve gazdaságfejlesztéssel foglalkozó szervezetek részesültek, majd őket követik a kulturális, sport és oktatási szervezetek.

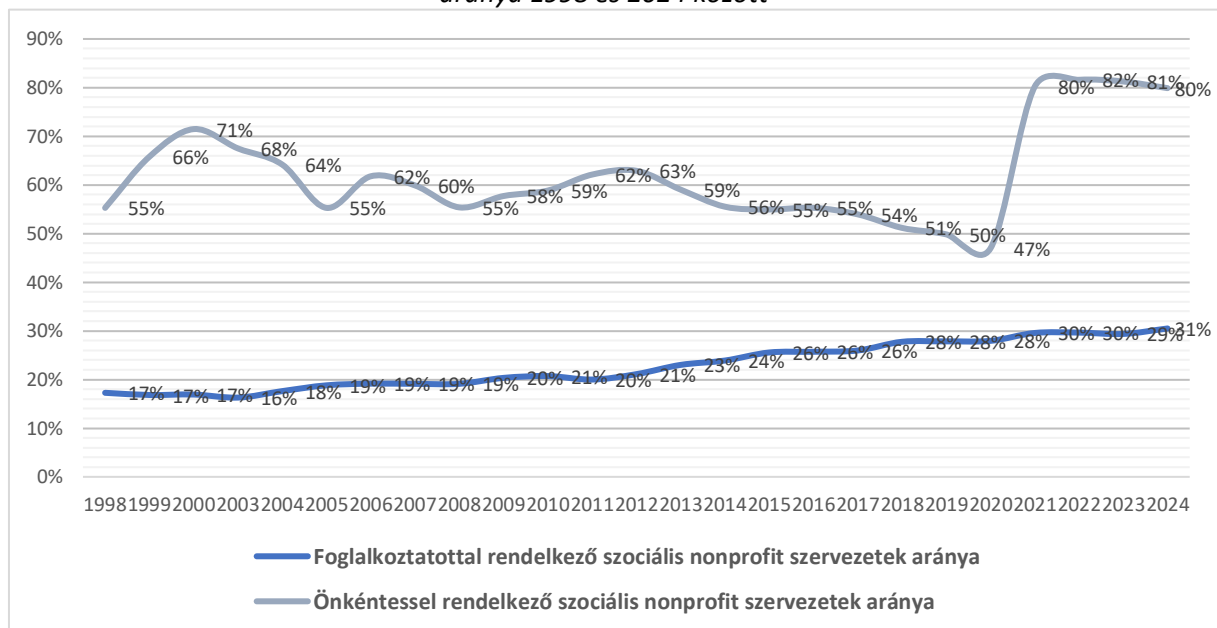
Végezetül a szociális civil-nonprofit szervezetek gazdasági erejét jelző „puha” mutató, a foglalkoztatott önkéntesek szektoron belüli aránya nagyon hektikusan és széles sávban, 10-27 százalék körül alakult. Az adatok arra utalnak, hogy a szociális civil-nonprofit szervezetek valójában az Önkéntesség Európai Éve 2011 után tudtak nagyobb arányban önkénteseket bevonni munkájukba és a trend pontosan innentől mutat árnyalatnyival növekvőbb tendenciát a foglalkoztatási aránynál.

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek foglalkoztatói és foglalkoztatási potenciáljának változásai 1997 és 2024 között.

A fentiekben azt állapítottuk meg, hogy a szociális célú civil-nonprofit szervezetek nonprofit szektoron belül elfoglalt gazdasági pozíciójában a foglalkoztatási potenciál nagyobb arányú, mint a szervezetszámbeli vagy a bevételi. Még mielőtt túlzó következtetéseket vonnánk le, érdemes megvizsgálni a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek arányát, valamint az összes és az egy szervezetre jutó foglalkoztatottak számát.

Az idősoros adatok azt mutatják, hogy noha 1997 és 2024 között a szociális célú civil-nonprofit szervezetek között a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek aránya 16-17 százalékról 30-31 százalékra emelkedett. Azonban ez az ellátandó feladatok tükrében még mindig nagyon alacsony foglalkoztatói pozíciónak mondható, hiszen a szervezetek kétharmadának nem volt foglalkoztatottja.

7. ábra. A foglalkoztatottal és az önkéntessel rendelkező szociális célú civil-nonprofit szervezetek aránya 1998 és 2024 között

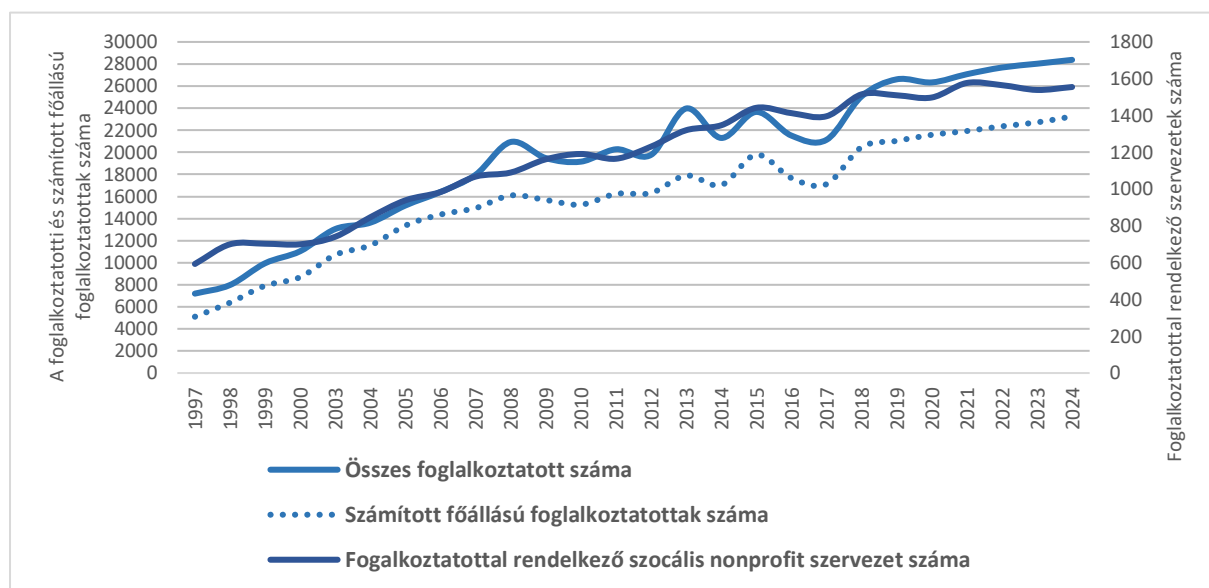

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

A 7. ábra adatai szerint 1998 és 2013 között a szociális célú civil nonprofit szervezetek 55-71 százaléka vont be önkénteseket, míg foglalkoztatottal csak 16-23 százalékuk rendelkezett. Ebben az időszakban tehát inkább önkéntesekre vagy önkéntesekre és foglalkoztatottakra alapozott feladatellátás volt a jellemző. 2013 és 2021 között ez megfordul, az önkénteseket foglalkoztató szervezetek aránya csökken (59 százalékról 47 százalékra), míg a foglalkoztatottal rendelkező szervezeteké 21 százalékról 30 százalékra emelkedik. Ez jelez egyfajta erősödést a foglalkoztatás terén, de az önkéntesek bevonásának szervezeti szintű visszaesését is. Igen figyelemre méltó, hogy a pandémiát követő időszakban a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek aránya 28-29 százalékon stabilizálódott, és kiugróan (80-81 százalékra) nőtt az önkéntesekkel rendelkező szervezeteké.

A következő, 8. ábra adatai azt mutatják, hogy az elmúlt harminc évben a szociális célú civil - nonprofit szervezetek által foglalkoztatottak száma majdnem négyszeresére, 7 196 főről 28 371 főre emelkedett. A foglalkoztatottak számának növekedése először 2008-tól haladta meg a foglalkoztató szervezetekét. Erős hullámváz mellett 2018-tól pedig egyértelműen jobban emelkedett a foglalkoztatottak száma, mint a foglalkoztatói szervezetszám, azaz kevesebb szervezetnek több foglalkoztatottja volt. Átalagosan egy szervezetre 17 fő foglalkoztatott jutott 1997 és 2024 között.

8. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek által foglalkoztatottak, a számított főállású foglalkoztatottak, valamint a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek számának változásai 1997 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

Egy alszektor foglalkoztatási erejét mutatja, hogy mennyiben tudja teljes-, illetve részmunkaidőben vagy éppen alkalmilag foglalkoztatni munkavállalóit. A számított főállásúak száma, mint a 8. ábrán is látható – a 2008 és 2018 közötti ingadozásoktól eltekintve (ez volt egyébként az eva-korszak²⁵ „virágkora”, ami az alkalmi munkavállalásnak kedvezett) – egyenletesen növekedett 1997 és 2024 között. Ez idő alatt a számított főállásúak aránya 71-88 százalék között ingadozott, de 2018-tól arányuk 81-82 százalék körül alakul.

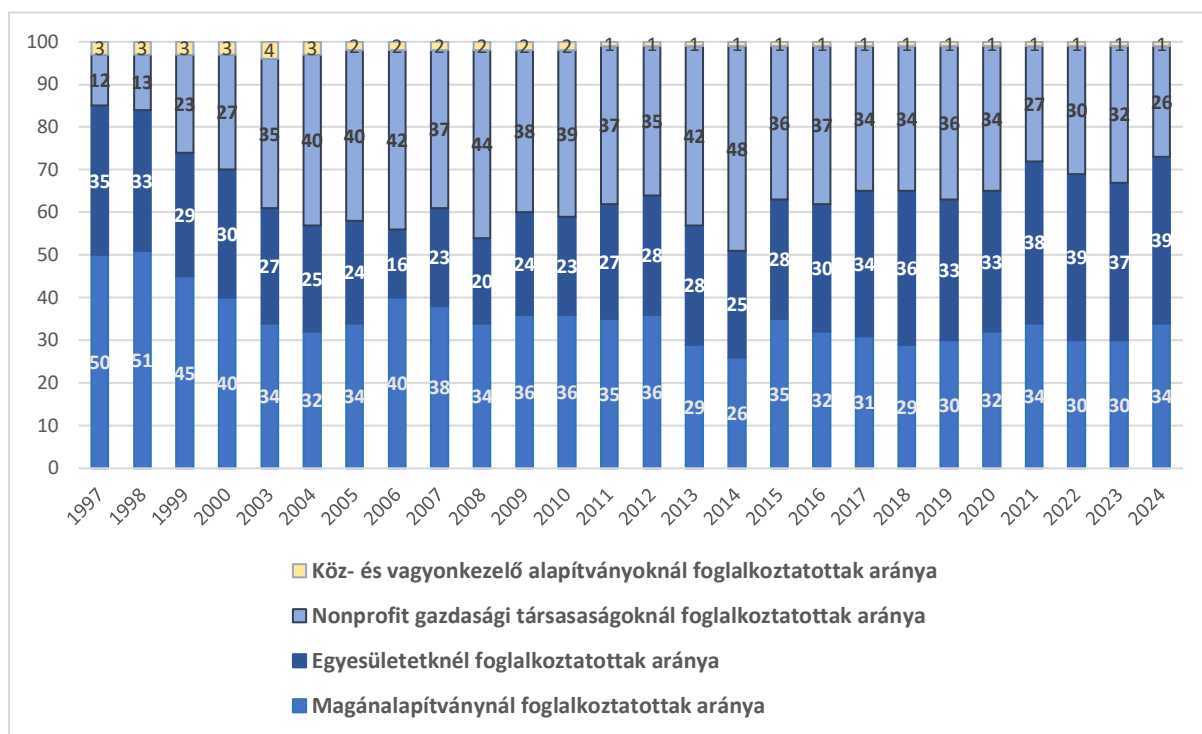
A foglalkoztatottak szervezettípus szerinti megoszlása érdekes pozíció váltásokat mutat 1997 és 2024 között (9. ábra):

- 1997 és 2000 között az alszektor meghatározó foglalkoztatói a magánalapítványok voltak, mivel az összes foglalkoztatott 40-51 százalékát alkalmazták.
- 2003 és 2006 között ezt a pozíciót a nonprofit gazdasági társaságok vették át, majd 2007 és 2012 között az összes foglalkoztatott 71-75 százaléka – majdnem egyenlő arányban – vagy magánalapítványoknál vagy nonprofit gazdasági társaságoknál volt alkalmazásban.
- 2013 és 2019 között már nem volt igazán domináns szereplője a szociális civil-nonprofit alszektornak, mivel a magánalapítványok, az egyesületek és a nonprofit gazdasági társaságok közel egyenlő arányban voltak foglalkoztatási szereplők.
- A pandémia alatt és az azt követő időszakban a foglalkoztatottak aránya leginkább a nonprofit gazdasági társaságoknál esett vissza (26-28 százalék közé), míg a magánalapítványoknál a foglalkoztatotti arány 30-34 százalék között stabilizálódott, az egyesületek esetében pedig növekedés volt tapasztalható, mivel a foglalkoztatottak 38-42 százaléka itt volt alkalmazásban.

Végezetül a szociális civil-nonprofit szervezetek által foglalkoztatottak településtípusonkénti jellemzői azt mutatják, hogy 2000-ig a foglalkoztatottak jelentős része, 57-42 százaléka budapesti szervezeteknél dolgozott (10. ábra). Ebben az időben szervezetszám szerint is erősek voltak a fővárosi szervezetek. Ez a relatív foglalkoztatási dominanciája (43-34 százalékos foglalkoztatás) 2003 és 2006 között is megmaradt a fővárosi szervezeteknek. 2007 és 2012 között már a városi szervezeteknél dolgozott a szociális célú civil-nonprofit szervezetek alkalmazottainak 30-33 százaléka.

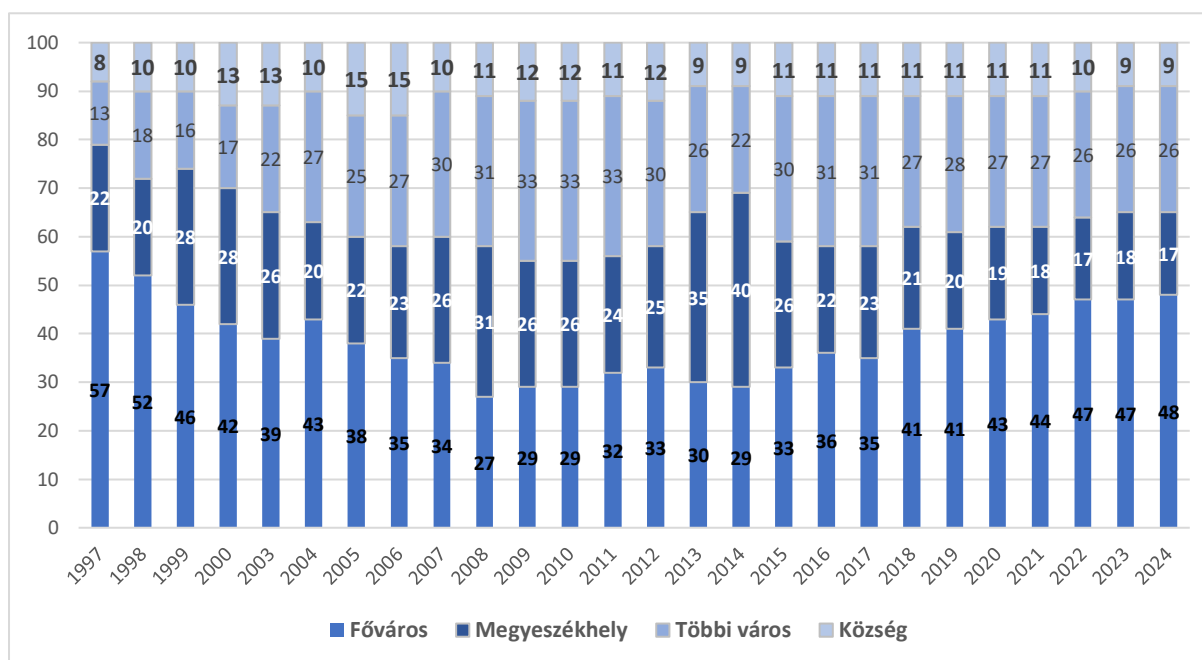
²⁵ Az egyszerűsített vállalkozói adót 2003-ban vezették be és 2019 volt az utolsó év míg így adózhattak a vállalkozások.

9. ábra. A szociális civil-nonprofit szervezetek foglalkoztatottjainak megoszlása szervezettípus szerint 1997 és 2024 között (százalék)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

10. ábra. A szociális civil-nonprofit szervezetek foglalkoztatottjainak megoszlása településtípus szerint

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

2013 után a megyeszékhelyeken lévő és a budapesti szervezetek lesznek a nagyobb arányú foglalkoztatók, majd 2018-tól ismét a fővárosi szervezetek alkalmazták az összes foglalkoztatott 44-48 százalékát. Összességében tehát, a fővárosi szociális célú civil-nonprofit szervezetek számarányukhoz képest magasabb, míg a városi szervezetek valamivel alacsonyabb foglalkoztatási potenciállal rendelkeznek. Míg a megyeszékhelyeken működő szociális célú szervezetek foglalkoztatási ereje hullámszerűen erősödött, majd gyengült, addig a községi szervezeteké „szinten tartóan” gyengének mutatkozott.

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek valószínűsíthető részvétele a közszolgáltatásokban 1998 és 2024 között

Kákai László (2024:93) szerint, amikor a nonprofit szervezetek közszolgáltatásban való részvételéről beszélünk, azt azzal a megszorítással kell tennünk, hogy nincsenek pontos adatok erre vonatkozólag. Valójában a Központi Statisztikai Hivatal „Nonprofit szervezetek Magyarországon” adatfelvételeinek a bevételi szerkezetre vonatkozó adataiból állapítható meg, hogy az adott szervezet részesült-e olyan juttatásban, amely nagy valószínűséggel valamilyen közfeladat vagy közszolgáltatás ellentételezéseként érkezett. Ezek lehetnek állami és önkormányzati normatív támogatások, illetve a Társadalombiztosítási Alaptól érkező összegek.²⁶ E mutatók alapján azonosítja Kákai a szektoron belül a közszolgáltatásban közreműködő civil szervezetek egy halmazát, és elemzése szerint ennek a halmaznak a 17 százaléka a szociális civil-nonprofit szervezetek közül kerül ki (Kákai 2024:98).

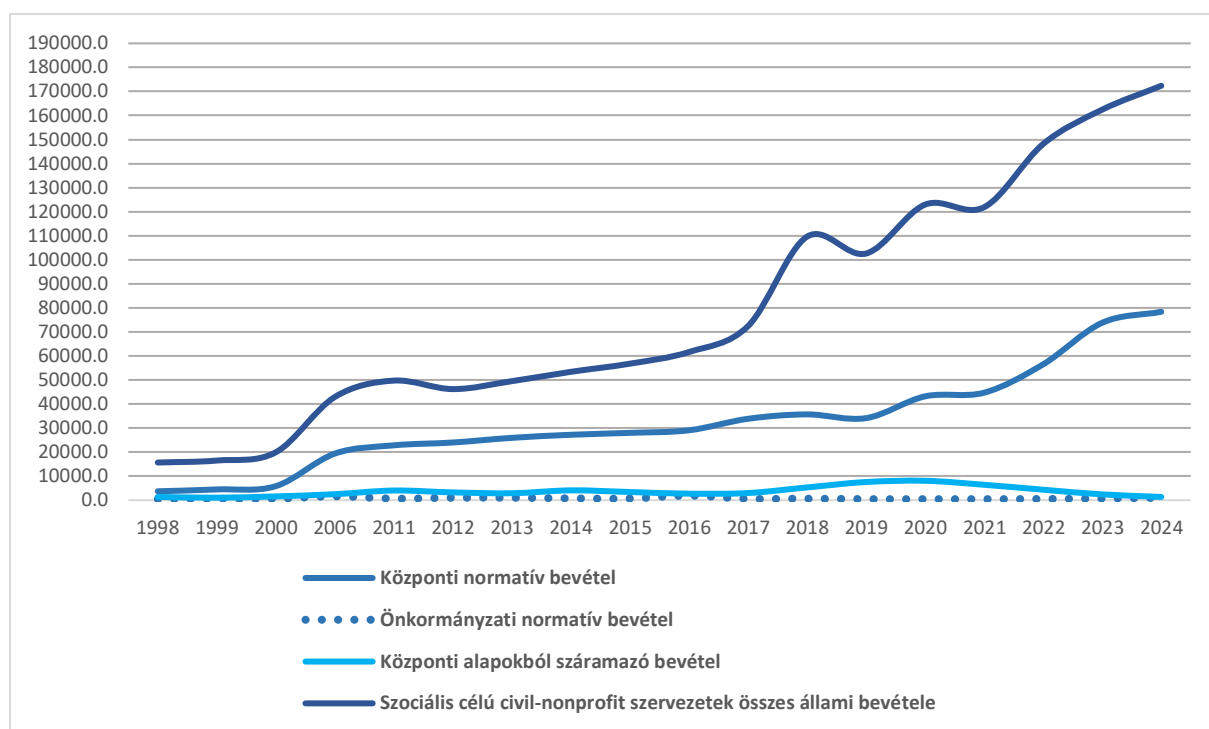
A fentiek figyelembevételével és a rendelkezésre álló nonprofit statisztikai adatok alapján először a szociális célú civil-nonprofit szervezetek összes állami bevételeinek, majd az állami és önkormányzati normatív támogatásoknak, illetve a központi alapoktól származó források idősoros elemzésére térünk ki. Az alszektor összes állami bevételeinek trendje folyamatosan emelkedő tendenciát mutatott 1998 és 2024 között (11. ábra). 1998 és 2024 között a szociális célú civil-nonprofit szervezeteke átlagos bevétele 67 691,7 millió forint (a minimum bevétel 1998-ban 15 644,2 millió forint és a maximum pedig 2024-ben 172 357,1 millió forint) volt.

A központi normatív bevételek hasonlóan folyamatosan emelkedő trendet mutattak, csak alacsonyabb szinten. Ezek átlaga a vizsgált évek adatai alapján 32 805,8 millió forint (minimum

²⁶ A szervezeteknek kiküldött kérdőívben szerepel egy konkrét kérdés is, mely arra vonatkozik, hogy a szervezet szerződésben állt-e a helyi önkormányzattal közfeladat ellátására. Mivel ez utóbbira vonatkozólag a jelenlegi nonprofit makrostatisztika nem tartalmaz adatot, ezért ezt kihagyjuk az elemzésből.

érték 1998-ban 3 688 millió, maximum 2024-ben 78 346,3 millió forint) volt. Az alszektör összes állami bevétele a vizsgált időszakban tizenegyszeresen, a központi normatív bevételek pedig huszonegyszeresen emelkedtek.

11.ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek állami, központi normatív, önkormányzati normatív és központi alapokból származó bevételeinek változása 1998 -2024 (nominál értéken, millió Ft)²⁷

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

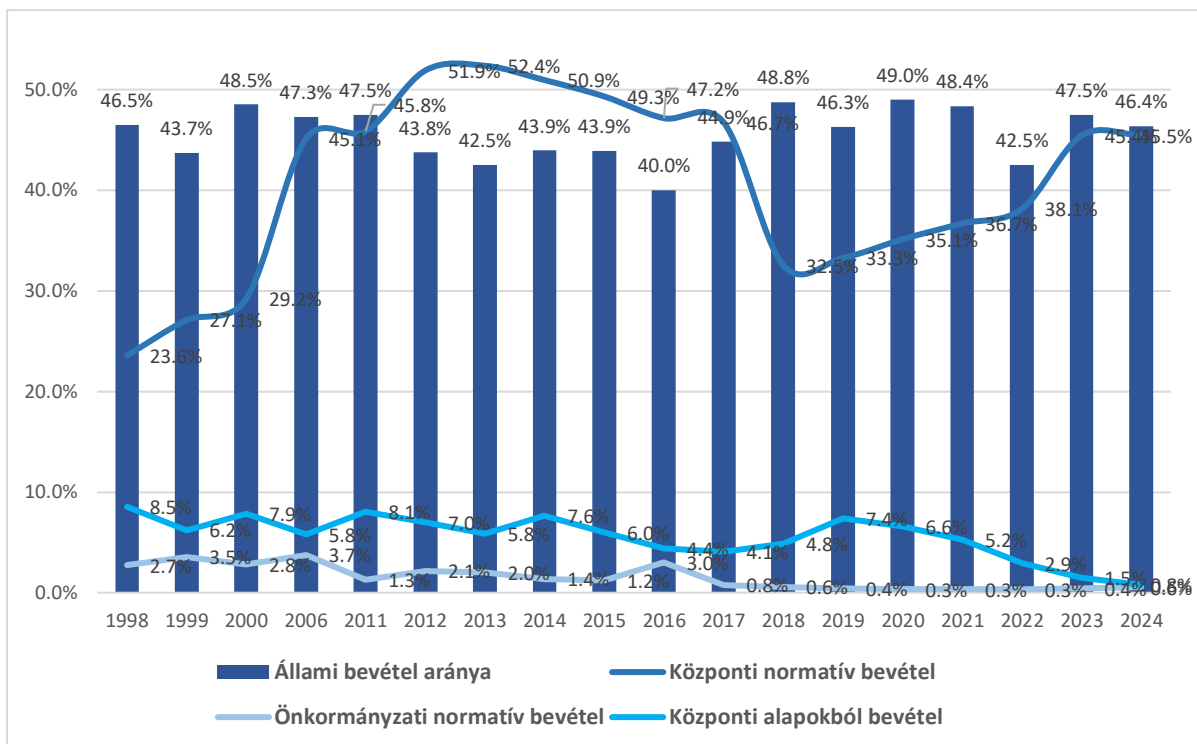
Az önkormányzati normatív bevételek átlaga a vizsgált évek adatai alapján 759,5 millió forint (minimum értéke 1998-ban 424 millió forint, míg a maximum értéket 2016-ban érte el, ami 1 886,6 millió forint) volt. Ehhez képest a központi alapokból származó bevételek átlaga az azonos időszak alapján 3 613,7 millió forintot tett ki, és már 1998-ban magasabb szintről (1 335 millió forintról) indultak, míg a maximumot 2020-ban érték el (8 059 millió forint).

A következő, 12. ábrán látható, hogy a szociális célú civil-nonprofit szervezetek állami bevételein belül a központi normatív támogatások aránya 2000 előtt még 30 százalék alatt volt. Leginkább 2012 és 2014 között ugrott meg ezen bevételek aránya, amikor is elérte az összes állami bevétel 50,9-51,9 százalékát. Amennyiben megnézzük az 1. ábra adatait, ebben

²⁷ A 2001 és 2005, illetve a 2007 és 2010 közötti évekre vonatkozóan adathiány van.

az időszakban tetőzik a szociális civil-nonprofit szervezetek száma is (5700-5800 közötti szervezetszámban). Mindez arra enged következtetni, hogy a szociális közszolgáltatások területére jelentős számú szervezet léphetett be és ez megemelte az alszektor központi normatív bevételeit is. Ugyanakkor az is jól látható, hogy 2018 és 2020 között mintegy 33-35 százalékra esik vissza a szociális célú civil-nonprofit szervezetek központi normatív támogatása az összes állami bevételen belül és az valószínűsíthető, hogy ebben meghatározó szerepet játszott, hogy szigorodott a szociális szolgáltatók állami befogadása. A 2020-tól emelkedő bevételi arányok (37-45 százalék) vélhetően az egyház-közel szolgáltatóknak nyújtott emelt normatíva bevezetésével függhetnek össze.

12.ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek összes állami bevétele, valamint ezen belül a központi normatív, önkormányzati normatív és központi alapokból származó bevételeinek aránya 1997 és 2024 között (százalék)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

Az önkormányzati normatív támogatások aránya az összes állami bevételen belül 1998-ban még 3 százalék volt, majd 2012-től 1-2 százalék, ezt követően 2017-től pedig 0,3-0,6 százalékot tett ki. Az egyre centralizálódó szociálpolitika elvette az önkormányzatoktól a helyi szociális szolgáltatások normatív támogatásának lehetőségét. A szociális civil-nonprofit szervezetek inkább nem normatív önkormányzati támogatásokat kaptak, amelyek diszkrecionális

jellegüknel fogva kiszámíthatatlan forrást jelentettek bármilyen szolgáltatásnyújtásban. A szociális célú civil-nonprofit szervezeteknek központi alapokból 2014-ig 6-8 százalékban származott bevétele, majd innentől fogva ez a bevételi forrás egyre inkább elvesztette jelentőségét és a pandémia után már csak 1-3 százalékos forrást jelentettek a szociális célú civil-nonprofit szervezetek állami bevételein belül.

Elemzésünk alapján először is a szociális célú civil-nonprofit szervezetek összes állami bevételei és a központi normatív támogatások között fennálló fordított arányú kapcsolatra hívnánk fel a figyelmet. Egyes időszakokban (1998 és 2000, valamint 2018 és 2022 között) az összes állami bevétel emelkedésével párhuzamosan csökkent a központi normatív támogatások aránya az összes állami bevételen belül (12. ábra). Másodszor pedig arra, hogy a szociális célú civil-nonprofit szervezetek központi normatív bevételeinek nominális összege folyamatos emelkedést mutat, de az összes állami bevételeken belüli arányuk igencsak hullámzó volt és már a pandémiát megelőző évektől fogva fokozatosan csökkent (11. ábra). Harmadszor, adataink alapján azt tudjuk rögzíteni, hogy a szociális célú civil-nonprofit szervezetek állammal való kapcsolatait inkább a normatív támogatások, míg önkormányzati kapcsolatait a centralizáció következtében kialakult forráshiány miatt, inkább diszkrecionális jellegű támogatások dominálták a vizsgált időszakban.

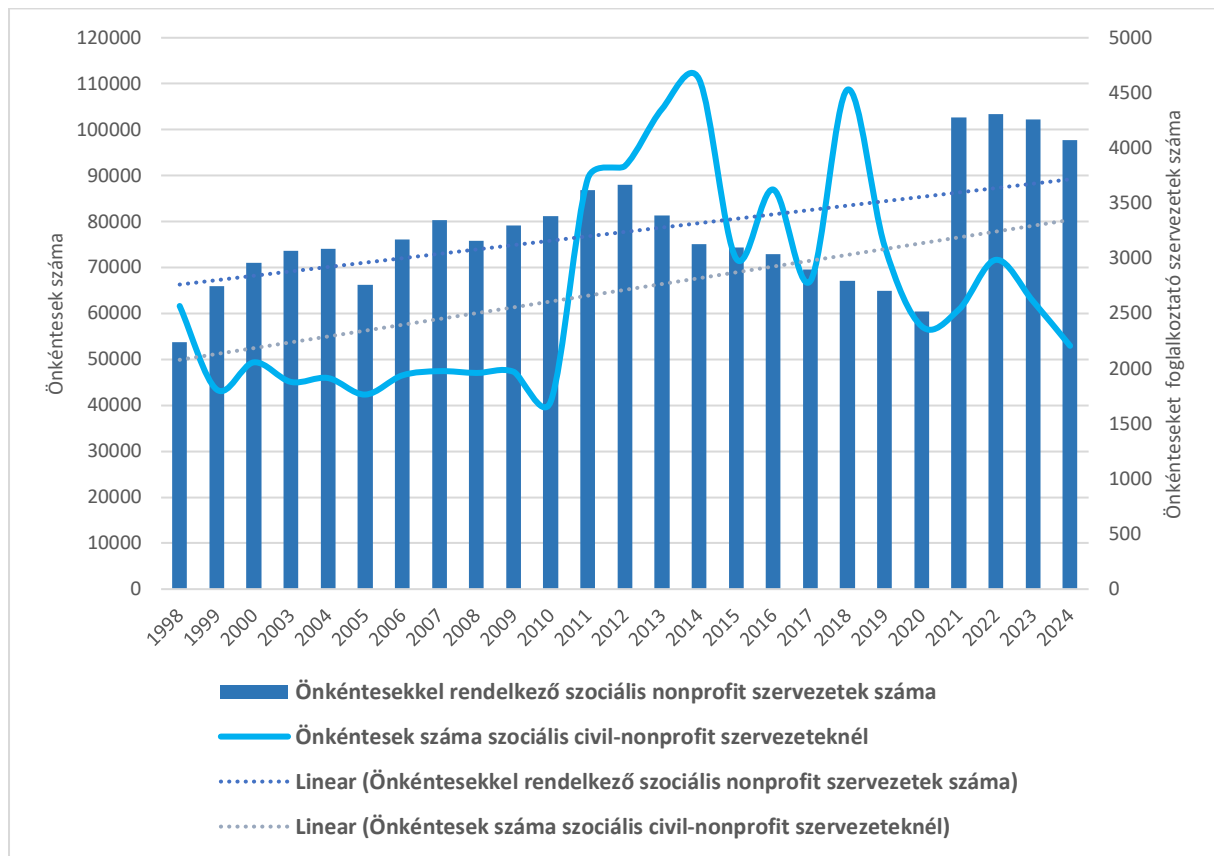
AZ ÖNKÉNTESÉG JELLEMZŐI A SZOCIÁLIS CÉLÚ CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEKNEL 1998 ÉS 2024 KÖZÖTT

Az önkéntesek számának változásai szociális célú civil-nonprofit szervezetek körében, 1998-2024

A nonprofit statisztikai adatfelvételkor az önkéntesek számát a szervezetek közlése alapján tartja nyilván a statisztika. Ezért az adatok inkább tendenciák jelzésére alkalmasak, és ez azt mutatja, hogy 1998 és 2024 között az önkénteseket foglalkoztató szervezetek száma nagyobb ütemben nőtt, mint a foglalkoztatott önkénteseké.

Ahogy a 13. ábrán látható, a szociális célú civil-nonprofit szervezetek körében az Önkéntesek Európai Éve után emelkedett meg kiugróan, a bevont önkéntesek száma, ami elég nagy hullámváz mellett egészen 2020-ig tartott. A pandémia első éve visszavetette az önkéntes számot, és ez 2021 és 2022 között ismét megugrott, de 2023 és 2024 között megint csökkenés figyelhető meg. Ez például függhet attól is, hogy nagyszámú önkéntest bevonó akciókra nem került sor ezekben az években.

13.ábra. Az önkéntesek száma és az önkénteseket foglalkoztató civil-nonprofit szervezetek száma 1998 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

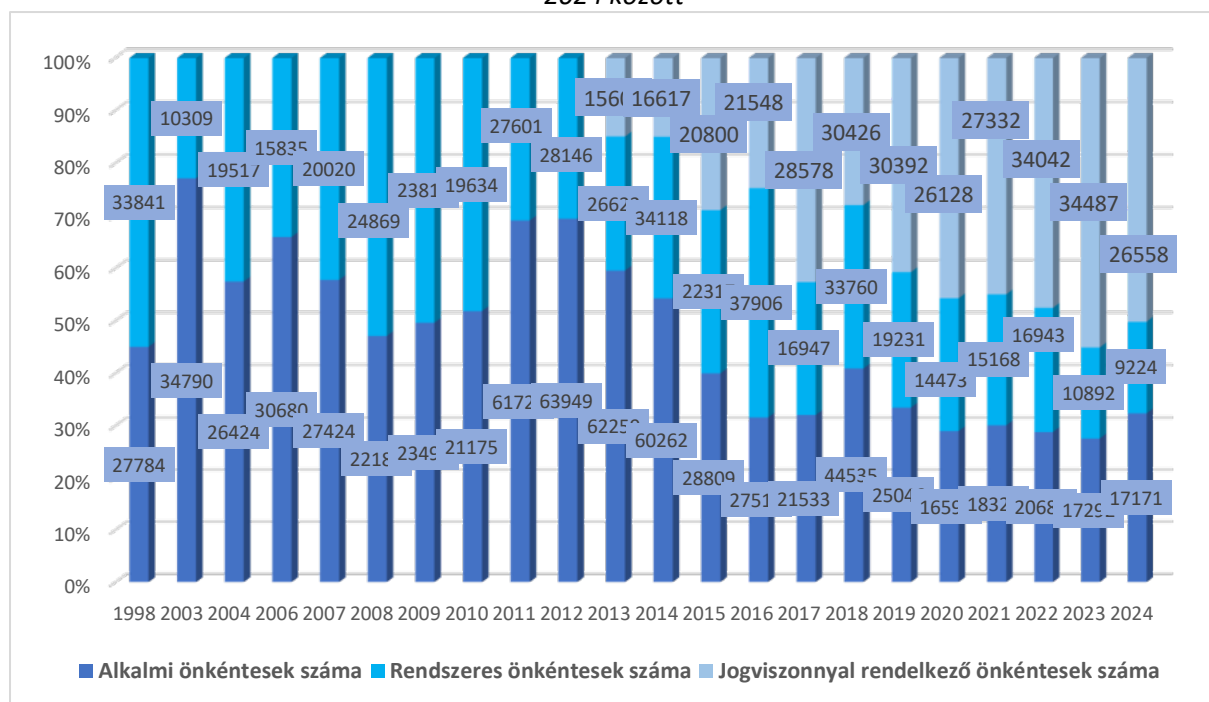
1998 és 2024 között a szociális célú civil-nonprofit szervezetek átlagosan 65 139 önkéntest szolgáltattak meg, de egyes években (2013 és 2014 között, illetve 2018-ban) ez meghaladta a százezret is, míg az egy szervezetre jutó átlagos önkéntes szám 20 fő volt. Összességében a szociális célú nonprofit alszektor a nagy önkéntes „foglalkoztatók” közé tartozik.

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek által foglalkoztatott rendszeres, alkalmi és jogviszonnyal rendelkező önkéntesek számának alakulása

Amennyiben megnézzük a magyar önkéntesség gyakoriságára vonatkozó éves nonprofit statisztikákat, azt találjuk, hogy az alkalmi önkéntesek aránya (59 százalék) már 1998-tól (az első, önkéntességre vonatkozó statisztikai közléstől) kezdve meghaladta a rendszeres önkéntesekét (41 százalék). Ez a tendencia a magyar önkéntes szektor egyik jellegzetessége, a másik pedig 2013-tól a jogviszonnyal rendelkező önkéntesek számának folyamatos növekedése. Ez utóbbi azt jelzi, hogy a szervezet-önkéntes kapcsolatok a „bürokratizált”, de kiszámítható, biztonságos együttműködések felé mutatnak.

A szociális civil-nonprofit szervezetek 1997 és 2024 között átlagosan 31802 rendszeres, 21872 alkalmi és 2013 és 2024 között 26043 önkéntest foglalkoztattak (14. ábra). Mindezek azt mutatják, hogy – a trendeknek megfelelően – a szociális szervezetek önkéntesbázisát az alkalmi, és egyre inkább a jogviszonnyal rendelkező önkéntesek alkotják, ami főként az intézményi önkéntességhez kötődik.

14.ábra. Az önkéntesség gyakorisága a szociális célú civil-nonprofit nonprofit szervezeteknél 1998 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek egyik fő menedzsmenti és feladatellátási kihívása, hogy mennyiben és hogyan tudnak „alkalmazkodni” az önkéntesség gyakoriságának ezen kialakuló trendjéhez.

Az önkéntesség gazdasági ereje a szociális célú civil-nonprofit szervezetek körében

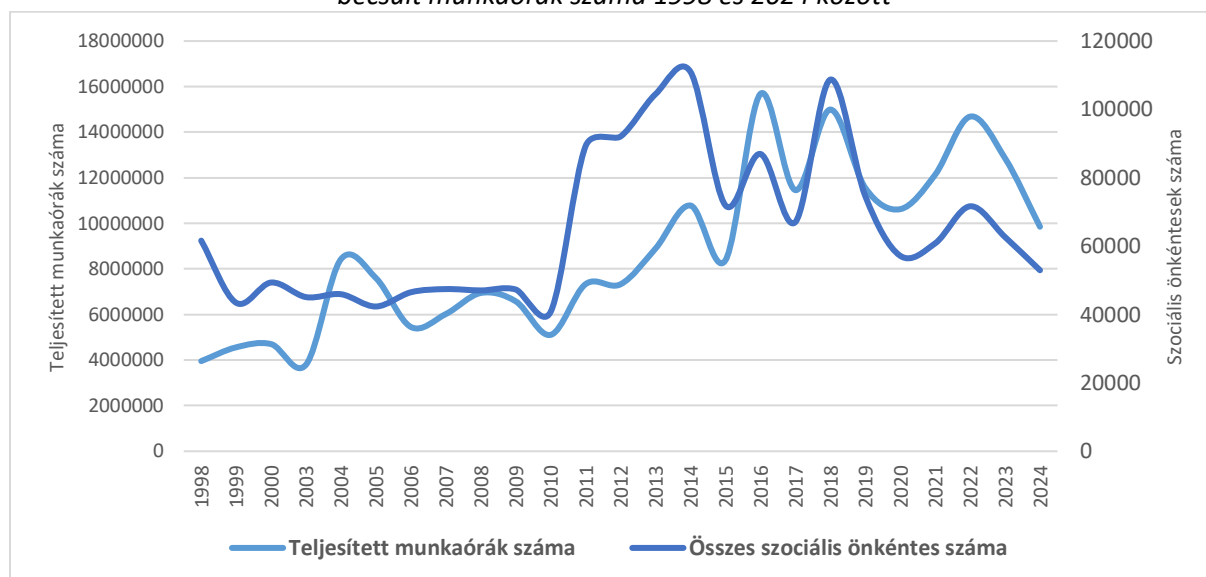
Az önkéntesség gazdasági erejét a nonprofit statisztikai adatok alapján két mutatóval tudjuk igazolni: az önkéntesek becsült munkaórái, illetve az önkéntes teljes munkaidő egyenértékével (Volunteer Full-Time equivalent).²⁸

²⁸ Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal és a nemzetközi gyakorlat is általában napi 8 órás, illetve heti 40 órás (éves szinten kb. 1700-1800 órás) normál munkaidővel kalkulál.

1997 és 2024 között a szociális célú civil-nonprofit szervezetek önkénteseinek becsült munkaórája átlagosan 8 789 821 óra volt és egy önkéntesre átlagosan évi 138 óra jutott. 1997 és 2024 között az egy önkéntesre jutó átlagos munkaóra minimumát 1998-ban lehetett mérni évi 64 órával, míg maximumát 2022-ben és 2023-ban, ami évi 205 óra volt.

Az alábbi, 15. ábrán jól megfigyelhető az a jelenség, amelyet más alszektor kutatásoknál is kimutattak (Laki et al. 2023; Sebestény – Bartal 2024; 2026) miszerint az önkéntesek száma és a teljesített munkaórák között fordított arányú kapcsolat áll fenn. Ennek a fordított irányú kapcsolatnak az intenzitását a szociális célú szervezetek önkéntesei estében a feladat jellege, illetve gyakorisága befolyásolhatja.

15.ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek önkénteseinek száma és az általuk teljesített becsült munkaórák száma 1998 és 2024 között

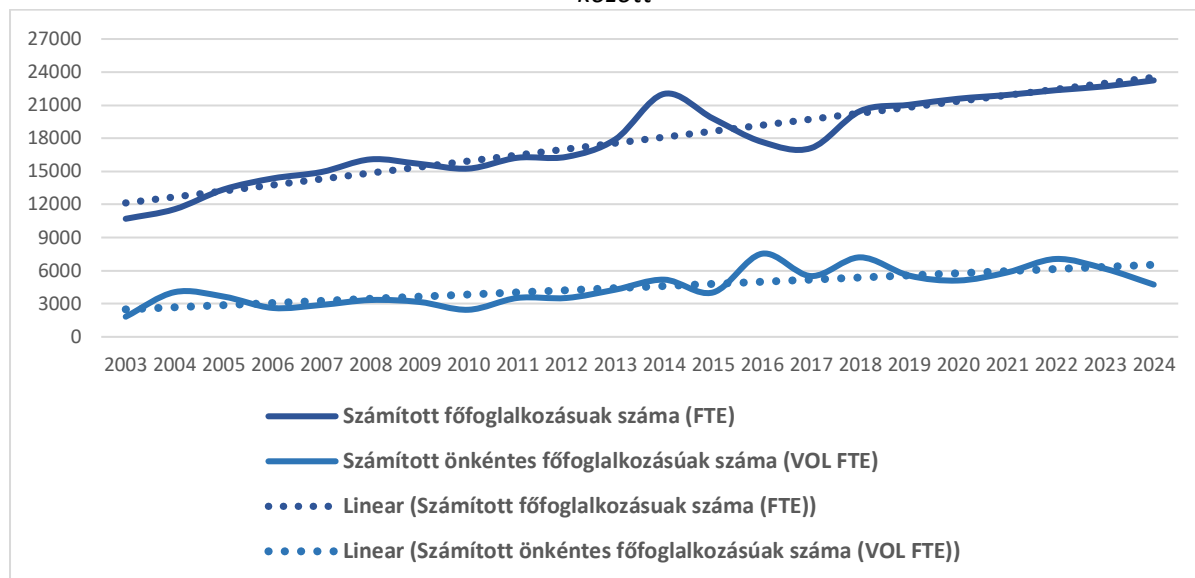
Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

A szociális célú nonprofit szervezetek önkénteseinek teljes munkaidő egyenértékének átlaga 2003 és 2024 között 4 356 főfoglalkoztatású munkaerőnek felelt meg. Az alábbi 16.ábrán az önkéntes teljes munkaidő egyenértékét össze vetettük a számított főállású foglalkoztatottak adataival.²⁹ Ahogy várható volt a számított önkéntes főállású foglalkoztatottak száma alacsonyabb volt, mint a rész- és alkalmi foglalkoztatottak számából kalkulált főfoglalkozásúak száma. Ugyanakkor az adatok azt is mutatják, hogy 2003 és 2024 között az önkéntesek minimum 1 828 fő (az 1998-as adatok szerint) maximum 7 540 fő (2016-os adatok)

²⁹ Ez esetben adathiány miatt csak 2003 és 2024 közötti időszakra tudunk adatokat közölni.

főfoglalkoztatású munkaerejével járultak hozzá a szociális célú civil-nonprofit szervezetek feladatellátásához.

16.ábra. A számított önkéntes főállású és a számított főállású foglalkoztatottak száma 2003 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

A szociális nonprofit alszektor professzionalizálódását mutatja, hogy a számított főállású foglalkoztatottak trendje meredekebben emelkedik, míg a számított önkéntes főfoglalkozásuk esetében kevésbé növekvő trend figyelhető meg.

ÖSSZEGZÉS

Összegzésként fel kell tennünk egy alapvető kérdést: miként definiáljuk a „koraszülött” jóléti államban (Szküllä), illetve a munkaalapú társadalomban (Kharübdisz) az állam, a civil-nonprofit, a piaci és az informális (háztartások) szektoroknak keretet adó modellt, ami a társadalom- vagy szociálpolitikáról szóló gondolkodást meghatározta.

Ahogy már utaltunk rá – az államtalanítási trend alapján a jóléti ellátások és szolgáltatások feladatátadásából, a decentralizált szociálpolitikából, a szektorok közötti választás lehetőségéből következően – a „koraszülött” jóléti állam időszakában inkább egy jóléti pluralista modell képe rajzolódik ki. Ugyanis a korabeli szakirodalomban (Evers – Olk 1996, Walcher 1997) a jóléti pluralizmust egy olyan politikai és ideológiai irányzatként értelmezik, amely tudatosan az állam jóléti monopóliumának lebontására törekszik a civil/nonprofit, a

piaci és az informális (háztartások) javára. Noha ennek nem nagyon találjuk lenyomatát sem az akkori kormányzati programokban, sem pedig a hazai szakirodalomban.

A magyar nonprofit szektor az államtanítási trenddel és a piacgazdasággal egyidejűleg született újjá, és ez a „párhuzamos” újjászületés egyfelől a finanszírozási kiszolgáltatottság veszélyét rejtette és rejtő azóta is magában (Kuti – Sebestény 1997; 2004). Másfelől – különösen a közszolgáltatások (lásd leginkább Koppell 2003; Smith 2010; Malhotra et al. 2024) és az érdekvédelem (Evers 2020) terén – az eredeti misszió sérülésének kockázatát hordozza, mivel így a nonprofit szervezet felveszi az erőforrást biztosító (állami vagy piaci) szervezet cselekvési logikáját (Walcher 1997; Weisbrod 1998). Harmadszor, a magyar nonprofit szektort már nagyon korán egy szektoron belüli dualitás jellemezte, (Bartal 2005), ami leginkább a civil versus nonprofit identitás és működés, a szervezeti professzionalizáció, a foglalkoztatási potenciál különbségeiben mutatkozott meg. Végül pedig társadalmi beágyazottságának (Seibel 1994; 1996) mértéke befolyásolta, támogatottságát, ami a materiális, de legfőképpen az önkéntes munka vállalásában nyilvánul meg.

A jólét mixet egy leíró jellegű modellként definiálják (Evers – Olk 1996) a jóléti szolgáltatások és ellátások finanszírozásban, illetve biztosításában. A munkalapú társadalom korszakában inkább egy sajátos, államilag vezérelt jólétmix modell valósult meg a négy szektor kapcsolatában, ahol a szektorok közötti strukturális feladatmegosztás volt jellemző. Ez azt jelentette, hogy erős állami centralizáció mellett a szociális célú egyház- és gazdaság-közei szervezetek a közfeladat és szolgáltatások ellátásában államilag felruházott helyettesítő, míg világi civil szervezetek kiegészítő vagy korrigáló szerepet kaptak. A piaci szereplők egy szűk szolgáltatási szegmensben a fizetőképes keresletet elégítettek ki. Ugyanakkor ez a rendszer a munkalapú társadalomban csak az informális (háztartások) szektor elsődleges felelőssége után lépett be.

A jólét mix négy aktora közötti – de főként az állammal való – kapcsolatokat nem az eltérő cselekvési logikából származó konfliktuális kooperáció határozta meg, hanem vagy az erőforrásfüggésből származó asszimiláció, vagy pedig a kizáródás (exklúzió), ami a tiltakozásban, illetve a defenzív önszervezés vállalásában mutatkozott meg. Mindebből következően a civil-nonprofit szektor társadalmi integrációs szerepe is sérült ebben a modellben.

IRODALOM

- Andor László (2017): Szociálpolitikánk negyedszázada Európai tükörben. *Esély*, 28(4). pp. 3-16.
- Andorka Rudolf – Anna Kondratas – Tóth István György (1995): A jóléti rendszer jellemzői és reformjának lehetőségei. *Közgazdasági Szemle*, 42(1) pp. 1-29.
- Bartal Anna Mária (1996): Kié volt a szegény? Gondolatok a két háború közötti magyar szociálpolitikáról az Egri és Magyar Norma kapcsán. *Valóság*, 12. pp. 24-36.
- Bartal Anna Mária (2005): *Nonprofit elméletek, modellek, trendek*. Budapest: Századvég kiadó.
- Bocz János (1997): *Szociális nonprofit szervezetek Magyarországon*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései. Társadalomstatistikai Füzetek.
- Bocz János (2004): *Szociális nonprofit szervezetek Magyarországon 1994-ben és 2002-ben*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Evers, Adalbert – Olk, Thomas (1996): Wohlfahrtspluralismus — Analytische und normativ-politische Dimensionen eines Leitbegriffs. In: Evers, Adalbert — Olk, Thomas (Hrsg.) *Wohlfahrtspluralismus. Vom Wohlfahrtsstaat zur Wohlfahrtsgesellschaft*. VS Verlag für Sozialwissenschaften. pp. 9-62.
- DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-322-83256-6_1
- Evers, Adalbert (2020): Third sector hybrid organizations: Two different approach. In: Billis, David – Rochester, Colin (eds.) (2020): *Handbook on hybrid organisations*. Cheltenham–Northampton: Edward Elgar, pp. 294-310.
- Ferge Zsuzsa (1989): *Van-e negyedik út? A társadalompolitika esélyei*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Ferge Zsuzsa (2000): *Elszabaduló egyenlőségek. Állam, kormány, civilek*. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.
- Ferge Zsuzsa (2017): *Magyar társadalom- és szociálpolitika 1990-2015*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Hoffman István (2015): Néhány gondolat az önkormányzati segélyezési rendszer átalakításának egyes kérdéseiről. *Jegyző és Közigazgatás*, 17(1)
<https://jegyzo.hu/nehany-gondolat-az-onkormanyzati-segelyezesi-rendszer-atalakitasanak-egykes-kerdeseirol1/>
- Hicks, Alexander M.– Esping-Andersen, Gøsta (2003): Comparative and historical studies of public policy and the welfare state. In: Janoski, Thomas – Alford, Robert – Hicks Alexander – Schwartz, Mildred A. (eds.) *The Handbook of political sociology. State, civil society and globalization*. New York: Cambridge University Press pp. 509-525.
- James, Estelle (1987): The nonprofit sector comparative perspective. In: Powell, Walter W. (ed): *The nonprofit sector: A research handbook*. New Haven: Yale University Press, pp.397-415.
- Juhász Gábor (2015): Államcélok, paradigmaváltás és aktuálpolitikai alkotmányozás. A szociális jogok védelme az Alaptörvényben. *Esély*, 26(1). pp. 3-31.
- Kákai László (2018): Visszarendeződés? Civil szervezetek a közszolgáltatásokban a közigazgatási reform után. *Civil Szemle*, 15(2) pp. 51–71.
- Kákai László – Solymári Dániel (2023): Szociális célú szervezetek Magyarországon a krízisek időszakában. A válságállóság kérdése a Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkáján keresztül. *Civil Szemle*, 20(3) pp. 115 – 143.
- Kákai László (2024): A nonprofit szervezetek lehetőségei az egyre inkább centralizálódó közszolgáltatási rendszerben. *Civil Szemle*, 21(3) pp. 89-116.

- Katona Gergely (2019): *Szociális és gyermekjóléti szolgáltatások a finanszírozás tükrében, egy évtized távlatában 2006-2018. „Egyházi és civil szervezetek szociális közfeladat ellátásának támogatása” EFOP 1.9.8.* <https://www.baptistajogakorlat.hu/wp-content/uploads/2019/10/1h2-Szocialis-es-gyermekjoleti-szolgaltatasok-a-finanszirozastukreben.pdf> (Letöltve 2026.08.10).
- Koppell, Jonathan G. S. (2003): *The politics of quasi-government: Hybrid organizations and the dynamics of bureaucratic control*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kornai János (1992): A poszt szocialista átmenet és az állam. Gondolatok a fiskális problémákról. *Közgazdasági Szemle*, 39(6) pp. 489-512.
- Kuti Éva (1992): Scylla and Charybdis in the Hungarian nonprofit sector. In: Kuhnle, Stein – Selle, Per (eds.): *Government and voluntary organizations: A relational perspective*. Aldershot: Avebury, pp. 185–197.
- Kuti, Éva – Sebestény, István (1997): Nonprofit sector in Hungary in the early 1990s. *Hungarian Statistical Review, Special number*. pp. 97–107.
- Kuti, Éva – Sebestény, István (2004): Boom and consolidation: The nonprofit sector in Hungary. In: Zimmer, Annette - Priller, Ekhard (eds.): *Future of Civil Society*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden. pp. 655-679.
- Kovács Fruzsina (2022): Szociálpolitikai modellváltás Magyarországon a 2010 utáni kormányzás tükrében. *Metszetek*, 11(3) pp. 28-42.
DOI: <https://doi.org/10.18392/metsz/2022/3/2>
- Laki Ildikó – Sebestény István – Bartal Anna Mária (2023): A magyar kulturális civil-nonprofit szervezetek és az önkéntesség jellemzői a szakirodalmi elemzések és a statisztikák (2010-2021) alapján. *Önkéntes Szemle*, 3(3) pp. 3-30.
DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2023.3.3-30>
- Malhotra, Aasta – Wright, April L. – Jarvis, Lee C. (2024): Hibridity in nonprofit organizations: Organizational perspectives on combining multiple logics. *Journal of Business Ethics*, 196, pp. 291 – 307.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-024-05687-y>
- Nárai Márta (2003): Civil szervezetek egy kisváros életében. *Tér és társadalom* 17(3). pp. 81-115. DOI: <https://doi.org/10.17649/tet.17.1.875>
- Nárai Márta (2005): Civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén. *Esély*, 16(1). pp. 111-133.
- Peck, Jamie (1998): Workfare. A geopolitical etymology. *Society and Space*, 16(2) pp. 133-161. DOI: <https://doi.org/10.1068/d160133>
- Sebestény István – Bartal Anna Mária (2024): Az oktatási célú civil-nonprofit szervezetek és az önkéntesség jellemzői a statisztikák (2010-2022) tükrében. *Önkéntes Szemle*, 4(1) pp. 55-81.
DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2024.1.55-81>
- Sebestény István – Bartal Anna Mária (2026): A magyar nonprofit szektor kutatásának fehér foltja: a politikai célú civil-nonprofit szervezetek és önkénteseik jellemzői. *Önkéntes Szemle*, 6(1) pp. 3-33.
DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2026.1.3-33>
- Seibel, Wolfgang (1994): *Erfolgreich scheiternden Organisationen im "Dritten Sektor" zwischen Markt und Staat*. Baden-Baden: Nomos Verlag.
- Seibel, Wolfgang (1996): Successful failure: An alternative view on organizational coping. *American Behavioral Scientist*, 39(8) pp. 1011-1024. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002764296039008006>
- Smith, Steven R. (2010). Hybridization and nonprofit organizations: The governance challenge. *Policy and Society*, 29(3), 219–229. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.polsoc.2010.06.003>

Szikra Dorottya (2025): Jóléti rendszerek nehéz időkben. A magyar szociálpolitika változásai európai összehasonlításban 2008 és 2023 között. In. Kollányi Zsófia – Kucsera Csaba – Orosz Éva Asztalos Péter (szerk.): *Humán tőke, társadalmi-gazdasági fejlődés. Kulcskérdések Magyarországon*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, ELTE Társadalomtudányi Kar pp. 125 – 144.

Walcher, Gesa (1997): *Funktionsbestimmungen des Dritten Sektors: einige theoretische Betrachtungen*. (Arbeitspapiere des Osteuropa-Instituts der Freien Universität Berlin, Arbeitsschwerpunkt Politik, 14). Berlin: Freie Universität Berlin, Osteuropa-Institut Arbeitsschwerpunkt Politik. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-440322>

Weisbrod, Burton (1988): *The nonprofit economy*. Cambridge: Harvard University Press.

Weisbrod, Burton (1998): The nonprofit mission and its financing: Growing links between nonprofits and the rest of the economy. In. Weisbrod, Burton (ed.): *To profit or not for profit: Commercial transformation of the nonprofit sector*. Cambridge: Cambridge University Press.